

Joachim kardinál Pecci:

CÍRKEV A VZDĚLANOST.

HLASY

katolického spolku tiskového.

Ročník XXXII.

ČÍSLO 3.

Církev a vzdělanost.

V Praze 1901.

Nákladem katolického spolku tiskového. — V komisi Cyrillo-
Methodějského knihkupectví G. Franci.

ČÍRKEV A VZDĚLANOST.

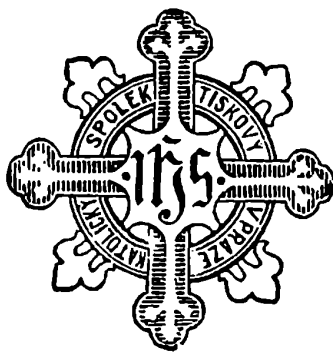
Dva poslední pastýřské listy biskupa perugijského

JOACHIMA KARDINÁLA PECCIHO,

nyní slavně panujícího papeže Lva XIII.

Přeložil

VOJTECH KAMEŠ.

V PRAZE

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba.

1901

ÚVOD.

Za našich časů, kdy duch lidský ve vědách i umění, a vůbec ve všech oborech lidského vědění a snažení úžasné činí pokroky, zapomíná se rádo, na jakém základě vzkvetla vzdělanost národů. Kráčejí-li národové evropští již po staletí stále výše cestami civilisace, stávají-li se světlo-noši a šířiteli kultury mezi národy dosud nevzdělanými, děkovati mají za to blahodárnému působení světla víry křesťanské a úsilovné práci katolické církve na poli kulturním. Místo díky však splácí se nevděkem, ano urážkami. Církev a její působení prohlašuje se za překážku vzdělanosti a její osvětové snahy za šíření tmy.

Nynější slavně panující sv. Otec Lev XIII. hned ve své první Encyklice: „Inscrutabili Dei consilio“ z 21. dubna 1878 promluvil o *působení katolické církve, matky a ochranitelky pravé vzdělanosti*. A tak encyklika tato jest vlastně pokračováním a zakončením jeho dvou posledních pastýřských listů, které vydal jako biskup perugijský. Světlu, které září z encyklik sv. Otce, právem diví se nejen kněžstvo ale i laikové, nejen katolíci, ale i jinověrci. Méně známy jsou jeho pastýřské listy, které vydával jako biskup v Perugii. Dva poslední listy pastýřské, které zde podáváme,

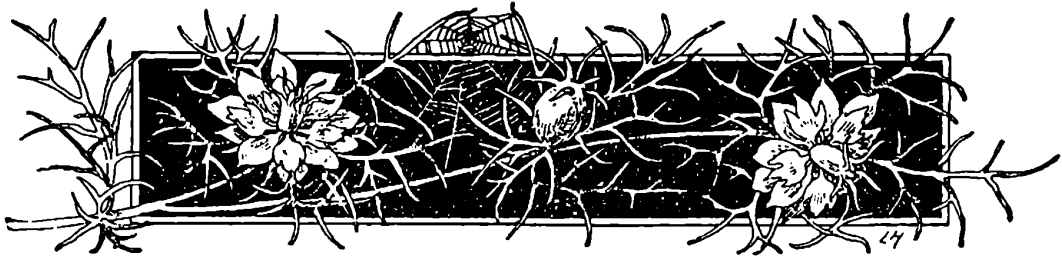
vyšly již r. 1877 a 1878, přece však obsah jejich není nikterak zastaralý, ale stále časový a ceny trvalé. Nejsou to pastýřské listy obvyklé formy, ale spíše učená, vědecká, přece však úplně srozumitelná pojednání o *církvi a hmotné i mravní kultuře neb vzdělanosti*, ač vznešený autor ve své skromnosti ku konci prvního výslovně podotýká, že neměl v úmyslu na místo pastýřského listu psáti dlouhé pojednání. Cenný obsah podán přesně logickou, uhlazenou, vzletnou formou.

Poznáváme z nich, že autor jejich jest muž všestranně vzdělaný, hlubokých myšlenek, stojící na výši doby, s vědami a uměním obeznámený, znalý staroklassické i moderní literatury, nejen posvátné ale i profánní.

Oba tyto listy jsou krásnou apologií kulturního působení církve a ukazují nejlépe, co pro vzdělanost učinila církev a jak veliký jest její význam pro civilisaci světa.

Podáváme oba listy téměř doslovně. Nejprve první ze dne 6. února 1877, který pojednává o církvi a vzdělanosti hmotné. Rozdělen jest na 17 odstavců.

I.

Odstavec první tvoří úvod k celku. Autor poukazuje nejprve na povinnost svého pastýřského úřadu, aby milným diecesánům hlásal pravdu, kterážto povinnost za našich smutných časů tím větší jest.

„Především,“ praví, „jest nám promluvit k vám, abychom uchránili vás *zmatení pojmů*, které obratně vyvoláváno bývá za tím účelem, aby nebylo možno určitě rozeznati, co jako špatné zavrženo a co jako dobré a pravé schváleno býti má.“ *Tento boj proti Bohu a jeho církvi* jest tím hroznější, že není veden s poctivou otevřeností, ale s lákavou úskočností; neboť kdyby bezbožci, mezi námi žijící, vždy otevřeně svůj žádoucí cíl označili, byla by úloha naše mnohem snadnější a věřící by svůdcům méně poprávali sluchu. „*Ale tak se neděje*; naopak užívá se slov, která svůdně zní a více než *jeden jediný* a určitý smysl mají; bez předchozího vysvětlení jejich dle obsahu a rozsahu hází se jako vnadidlo zvědavému posluchačstvu.“

Ze mnohých příkladů takového lstivého způsobu boje chce mluvit jen o *jednom* slově, „jehož lidé bez víry tak často zneužívají, totiž o slově *vzdělanost* (civilisace), *jakoby mezi ní a církví byl vniterný spor a nesmiřitelné nepřátelství*.“ Slovo

toto, samo o sobě neurčité, — a ti, kdož ho zneužívají, nenamáhají se s jeho bližším vysvětlením, — stalo se bičem, který dopadá na naše záda; stalo se nástrojem, kterým boří se nejposvátnější zařízení; stalo se prostředkem, kterým k žalostným spoustám cesta se razí. Když slovo Boží a slovo toho, jenž jeho místo zde na zemi zastupuje, ku *posměchu* sloužiti musí, žádá toho *vzdělanost*. *Vzdělanost* toho žádá, aby počet kostelů a duchovních byl omezen, a naopak místa hříchu rozmnožena. *Vzdělanost* žádá divadla bez vyššího vkusu a bez mezí studu. Ve jménu *vzdělanosti* popouští se úzda *nejohavnější* lichvě, a také ve jménu *vzdělanosti* otravuje *nemravný* tisk mysle, a *prodejně umění* hanebnými obrazy poskvrňuje oči a otvírá si cestu ke zkáze srdcí. A tak ve stínu slova *vzdělanost*, které jako ctihodný prapor se vztyčuje, za věc dokázanou se pokládá, že jen *na naší straně* jest vina, když *vzdělanost* rychleji dále neproniká a stkvělejšími výsledky se nehonosí. — Odtud původ svůj má onen boj, který *bojem za vzdělanost a kulturu* rádi nazývají, který však mnohem spíše *násilným potlačováním církve* by se měl jmenovati. Vzhledem k tomu nebudete se, nejmilejší, diviti, že jsme si umínili o *této vzdělanosti* obšírně pojednati a vám pádnými důkazy objasniti, že *všecko dobré*, co ve slově tomto se obsahuje a jím se vyjadřuje, *v minulosti z ruky sv. církve* jsme obdrželi a *také pro budoucnost* jen mateřskou péčí církve nám bude zachováno.“

II.

„Nechceme však, aby někdo právem učinil nám výtku, kterou my právě odpůrcům jsme učinili, jako bychom *takových slov* užívali, která ne-

jsouce náležitě dle pravého smyslu svého vyložena, *zmatek* působiti musí. Pravda takovým jednáním nezíská ničeho, a vy víte, nejmilejší, jak přede vším vítězství pravdy nad bludem nám vždy na srdci leželo. Proto chceme především pokusiti se, *smysl* tohoto tak často užívaného slova vám objasniti, nejprve *přesný pojem* slova tohoto vám poskytnouti, aby tak vyličení naše jasnějším a řádnějším se stalo.“

III.

„Známo jest, a také zcela krátké přemýšlení postačí, aby každý o tom se přesvědčil, že člověk od Boha *pro společnost* ustanoven a tak stvořen jest, že by *bez společnosti* docela ani žítí nemohl. Kdyby *dítka* sobě samému bylo ponecháno, zahynulo by rychleji než květina, jejíž život jen několik hodin trvá. — Když člověk již *trochu povyroste*, často by se z nedostatku soudnosti a zkušenosti ke své škodě zklamal, kdyby tu nebylo nikoho, kdo by jej vedl, jej poučoval a jej nabádal, život spořádaný zařídit a jiným své služby prokazovati, jakož oni jemu prokazovali. — Když doroste *v muže*, co by z něho bylo bez pečlivé ochrany *společnosti*, jejímž jest údem? — Proslulý francouzský národohospodářský spisovatel*) sestavil jako na obraze rozmanitá dobrodiní, jež člověku *ze společnosti* plynou, a úžas nás jímá, když na obraz ten pohlížíme. Vezměte a pozorujte nejnepatrnějšího člověka, nejposlednějšího ze stavu řemeslnického: má zajisté přece tolik, aby sebe dobře nebo špatně obléci mohl; má tolik, aby své nohy obuví opatřil, — jak mnoho osob,

*) Bedřich Bastiat.

jaké množství lidu musilo však ruku přiložiti, aby pro něho chatrný ten oblek a obuv připravili. On má dále aspoň kousek chleba do úst: a opět jaké namáhání, jak mnohé ruce jsou v činnosti, aby jej obsloužily, — od rolníka, který orá pole. aby v jeho brázdy símě svěřil, až do posledního člověka, který zrno v chléb proměňuje! — Onen muž má *práva*: jsou tu advokáti k obhajování, soudci k vynášení rozsudků, vojáci k uplatnění těchto práv. — Jest *nevědomým*: jsou tu školy, jsou tu mužové, kteří pro něho knihy skládají, jiní, kteří je tisknou a tak dále. — Má *náboženské tužby*, cítí se k Bohu býti váben: jsou tu *k jeho službám spolubratři*, kteří všecko jiné zaměstnání opouštějí, studium věcí svatých se věnují, zábav, zisku i rodiny se vzdávají, aby oněm nejvyšším potřebám lépe vyhovovali. — To postačíž! neboť dosti jasně z toho na jevo jde, že člověku nevyhnutelně potřebno jest žítí *ve společnosti*, aby svým rovněž tak nezbytným, jako rozmanitým potřebám vyhověti mohl “

IV.

„Poněvadž však společnost z lidí se skládá, kteří podstatně *zdokonalování schopni jsou*, nemůže společnost nehybně státi, ale kráčí ku předu, zdokonaluje se. Jedno století od druhého dědí *vynálezy, objevy, provedené opravy*; a tak výše fyzických, mravních i politických dobrodiní podivuhodně vzrůstá. — Kdo by chtěl bídné chýše národů pravěku, hrubé nářadí, nedokonalé nástroje srovnati s tím vším, co my ve století 19. máme? — Jest ještě možným přirovnání práce, kterou naše *důmyslné stroje* dokonale provádí, s onou

prací, která jen s námahou, a to ještě nedokonalá *z ruky* lidské vycházela? Jest o tom na světě pochybnost, že *lepšími* než staré, špatně zřízené cesty, málo bezpečné mosty, zdlouhavé a obtížné cestování, jsou *naše železné dráhy*, které nám jaksi téměř křídla propůjčují, a naši zemi zrovna, jak by se zdálo, stahují; tak velice národové vespolek se sblížili. — Nepřevyšuje-li *naše nynější století mírností veřejných obyčejů a jemností společenských forem* to *kruté a hrubé jednání barbarů*, a nejsou-li *zušlechtěny poměry vzájemné*? Nebyl-li *system politický* v mnohém ohledu přispěním času a zkušeností *zlepšen*? Kde dnes ještě jest *dovolená soukromá msta, zkouška ohněm, právo odvety*? Nezmizela *malá, neodvislá lenní panství, svárlivá města a nevázaní žoldnéři*? Jest tedy skutečnou pravdou, že *člověk ve společnosti* ke zdokonalení *pokračuje* s trojího hledišť: totiž *fysického blahobytu, mravního vztahu k sobě samému i k bližnímu a poměrů politických*. Rozdílné pak stupně, po nichž ve společnosti sjednocení lidé k tomuto pokrokovému rozvoji vystupují, tvoří *vzdělanost, civilizaci neb kulturu*. Tato jest *začátečnicí a v letech dětských*, když podmínky, jimiž se člověk vzhledem k onomu trojímu hledisku zdokonaluje, *v míře skrovné* se uskutečňují; jest *dospívající* když *hojněji* se uskutečnily; byla by v *dokonalém, věku mužném*, kdyby *úplně* se vyplnily.“

V.

„Když jsme vám takto *pravý pojem vzdělanosti* vyložili, naskýtá se nám veliká otázka, která za našich dnů vzrušuje svět: „*Jest vzdělanost rostlinou, které nemůže se dařiti a jež nemůže své ovoce*

přináseti ve společnosti, která žije v duchu Ježíše Krista, a v jejímžto středu katolická církev jako matka a učitelka pozvedá svého hlasu? Má býti člověk odsouzen k tomu, aby neúčastnil se ničeho, co by ho v řádu fysickém, i v mravních a politických vztazích výše povzneslo, když by nechtěl církvi vypověděti poslušnost a od ní se odloučiti? Toto musilo by se tvrditi, když by chtěl člověk přidržeti se náhledů téměř zobecnělých i událostí, jak se na pohled jeví. Neboť musilo by se důsledně dovozovati, že tato nesmiřitelnost křesťanství a církve se vzdělaností jest skutečnou, když lidé věřili, že musí kráčet do prudkého boje proti církvi ve jménu vzdělanosti, a když se myslilo a ještě myslí, že není naděje na lepší poměry, dokud nebude odstraněna církev. Zde vizte, nejmilejší, tu otázku, o níž pravíme, že jest velikou, že jest otázkou životní: neboť kdyby v neprospěch církve byla rozluštěna, nebylo by více žádného prostředku, který by mohl přítrž učiniti odpadu jejích dítek, jež by právem pobouřeny býti musily proti zřízení, jež by je nutilo zůstávati v barbarských a nevzdělaných poměrech.“

VI.

„Ale otázka tato, o sobě důležitá, náleží k těm otázkám, které nežádají, leč *klidného přemýšlení a poctivého pohledu na skutečné události*, aby jejich zodpovídání stalo se pro církev slavným triumfem. A právě tak, nejmilejší, chceme o ní pojednati, aby nikdo z vás zlobou jiných nebyl klamán a k neoprávněnému podezírání církve sváděn. Avšak *velký rozsah předmětu samého*, jenž v úzké hranice pastýřského listu sotva

může býti stěsnán, poněkud nesnáz nám působí. Bude tedy dobře pojednání v díly rozložití. Pro tentokráte chceme jen promluvit k vám o *vzdělanosti*, pokud jest uskutečněním oněch podmínek, jimiž člověk ve styku s lidmi se zdokonaluje vzhledem ke svému *fysickému a materiálnímu životu*. Že s tohoto stanoviska nejprve vycházíme, neděje se bez účelu a rozvahy, neboť, nehledíc k tomu, že *nejprve* k rozvoji dospívá a proto také naši pozornost nejprve na sebe obrací, jest život fysický a hmotný *nejvýznačnější*, ne pro svou vnitřní cenu, ale *pro převrácený směr naší doby*, která přede vším úzkostlivě pečuje o *věci smyslné, vezdejšího losu člověka se týkající*.“

VII.

„Jest tedy, nejmilejší, skutečně pravda, že by *církev a následování jejího učení* překáželo člověku *vzhledem k jeho fysickému blahu*, aby dosáhl tohoto stupně vzdělanosti, kterého by dosáhl, kdyby každého pouta i všeliké na ní závislosti byl prost? Jak případna jsou tu známá slova onoho spisovatele, který v pravdě církvi mnoho nakloněn nebyl: „Věc podivuhodná! *Křesťanské náboženství*, kteréž, jak by se zdálo, jenom blaženost na onom světě cílem svým činí, *základ položilo i ku blaženosti na tomto světě*.“¹⁾ A vskutku, nejmilejší, uvažte jen, že *prvním* pramenem blahobytu jest *práce*, z níž veřejné i soukromé bohatství, i důmyslné vynálezy pocházejí. *Kdo však práci*, nechť pozorujeme její nižší druh, práci ruční, anebo její druh ušlechtilejší, studium pří-

¹⁾ Montesquieu, *Esprit des lois*, XXIV., 3.

rody, aby její síly byly vyzkoumány a pro potřeby životní upotřebeny, kdož práci *více povznesl nežli náboženství Ježíše Krista*, jež v církvi čisté a neporušené se uchovává? Prací vždy bylo pohrdáno, a ještě i nyní tam se jí pohrdá, kam *křesťanství* svého blahodárného panství nerozšířilo. Aristoteles nazýval ji *věcí otroků*¹⁾, a totéž jméno dával jí Plato.²⁾ *Řemeslníci*, kterým církev vždy věnovala svou láskyplnou péči, byli u Řeků považováni za nehodné jména občanů, *ale na roveň stavěni s otroky*.³⁾ *Svobodný muž*, požívající všech práv, *nepracuje*, i proti krásnému umění má odpor; on má jako muž svobodný ukazovati se v divadle, v obcování se svobodnými i tím, že ve shromážděních planou výmluvností se blýská. — Od těchto obyčejů Řecka neodchylovali se mnoho Římané. Ten tak slavný filosof a řečník Marcus Tullius tak *pohrdal prací*, že dělníky a řemeslníky k barbarům a lidem bezvýznamným počítal.⁴⁾ — Terencius, dobrý svědek toho, jaké názory v Římě za jeho doby oblíbeny a rozhodující byly, dává nám na srozuměnou, že považován byl za hodna vážnosti a cti ten, kdo svůj život *v nečinnosti trávil*, a nikoliv ten, kdo si živobytí *prací* vydělával.⁵⁾ *Nejpříjemnějším zaměstnáním svobodných Římanů*, jak nás poučuje Juvenal⁶⁾, bylo: „pod lízavostí anebo hrozivým počínáním pohnouti boháče, aby dali chléb a krvavé hry (panem et Circenses).“ — Takovým, nejmilejší, byl *osud práce u dvou nejvzdělanějších národů pohanstva*,

1) Polit. III. 3. VIII. 2.

2) De republ. 2.

3) Polit. II. 1.

4) Quaest. Tusc. V, 36.

5) Eunuch. II., 2.

6) Satir. X, 81.

a u ostatních nebylo nikdy lépe a není ani nyní. — Jako *staří Němci*, dle líčení Tacitova,¹⁾ *po- hrdali prací*, tak vidíme také za našich dnů u ná- rodů, jimž nedostává se světla evangelia, totéž po- hrdání. V *Indii* pokládal by se bramín, příslušník nejvyšší kasty, za poskvrněna, kdyby se ho pa- ria jenom dotknul. *Divoši severoameričtí* štítí se práce a ukládají ji své ženě, s níž jako s otro- kyní zacházejí. Ano, chceme-li mínění proslulého časopisu přisvědčiti, -musili bychom tvrditi, že *i u nás*, ač dospěli jsme k tak vysokému stupni vzdělanosti, *práce* téměř jenom *slovy* ctěna bývá. Uklánějíce se na pozdrav před boháčem, nevě- nujeme v pravdě ani přívětivého pohledu tomu, jehož ruka od nástrojů jeho práce mozoly ukazuje.²⁾

Tento stav věcí *změnil* se, jakmile duch *kře- stanského náboženství* po širém oboru společnosti lidské vanouti počal. Dle něho má *práce* nadpři- rozenou důstojnost, neboť *Ježíš Kristus*, pravý Syn Boží, ráčil chudému tesaři galilejskému býti poddán, a On sám nepokládal sebe nedůstojným, v dílně nazaretské svých požehnaných rukou ku práci přikládati. Prací rukou svých volili Ježíšem Kristem poslaní *apoštolové* vydělávati si výživu, aby nebyli svým bratřím za obtíž, ano naopak aby sami nuzné podporovati mohli.³⁾ — Co pak *sv. Otců* se týče, zdá se, že nenalézají ani dosti slov k vyslovení svého vroucího přání, aby *práci zvelebili* a jí u všech ke cti a vážnosti dopomohli. Sv. Ambrož⁴⁾ i sv. Augustin⁵⁾ velebí práci pro její užitečnost. Sv. Jan Zlatoústý zvláště připo-

¹⁾ German. XIV., 15.

²⁾ Revue des deux mondes, tom. 61, p. 70.

³⁾ Sk. ap. XX., 34. 35.

⁴⁾ De vita beata I., 6.

⁵⁾ De opere monach. 3.

míná, že *práce*, nám jako pokuta za hřích uložena, zároveň také prostředkem se stává ke zvýšení *mravní síly* přirozenosti naší. Práce konečně uzpůsobuje člověka, nejen aby, co *pro sebe* potřebuje, vyzískal, ale *také* aby *jiné* podporoval. ¹⁾ Toť jsou vznešené a pravé názory o práci, všechny křesťanské, všechny *rázu církevního*. a církev, jak jest jejím obyčejem, mocný vykonává vliv, aby také ve skutečnosti prováděny byly.

Mnišství, kteréž přímo ku práci a zvláště ku vzdělání polí určeno bylo, vyplňovalo své místo ve společnosti lidské a stkvělým způsobem mocně přispívalo *k obecnému blahu*. My, kteří od tohoto velkolepého díla třinácti zatím uplynulými stoletími jsme odděleni a na svůj průmysl a svůj pokrok nemálo jsme domýšliví, přehlédli jsme a zapomněli, za jakých časových poměrů povstalo, jak velké věci vykonalo a jak velice právě jemu vzdělanost díkem povinna jest. Jaká chvála přísluší oněm *chudým mnichům*, kteří tak mocný popud dali ke šťastnějšímu i krásnějšímu utváření života? — My žijeme nyní v době, kdy práce všude jest podporována; kdy majitel velkých kapitálů v práci hledá prostředku k jejich rozmnožení; kdy nemajetný tytéž cesty nastupuje, aby touženého bohatství dosáhl. *Onino svatí mužové*, kteří se *pod kázní církevní* ke společnému životu sjednocovali, žili naproti tomu za časů barbarských vpádů, v dobách zmatků, kdy nikdo pro práci nadšen nebyl, a každý, kdo silné měl rámě, myslil, že ho nemůže lépe použiti než někde ve službě nějakého lupu chtivého dobrodruha ku vraždění a pustošení. Nedbajíce tak nepříznivých poměrů, rozdělili se po Evropě, v poušť proměněné, aby

¹⁾ Constit. Apost. VII. 12.

tvářnost její změnili a ji kvetoucí vzdělaností obohatili. Přenesme se, nejmilejší, v duchu do oněch dob, a uvažme, jak působivý a prospěšný mužové tito dávali tehdáž příklad. Spokojující se s chudobným oděvem a potravou, která právě jen k udržování života postačovala, vstávali k modlitbě, aby pak odebrali se na pole, pluhem brázdili zemi, svěřovali jí símě, jehož žeň měla dostatek chleba poskytnouti chudým, poutníkům, ano celým krajům — anebo činili si úkolem, s velikým namáháním stavěti silnice, budovati mosty, aby tak spojení zemí mezi sebou pohodlnějším a obchod i styk lehčím a bezpečnějším učinili. — Jaký prospěch asi čerpala *společnost lidská* ze zkušeností oněch mužů, kteří mnohými pokusy s trpělivostí společnou silou i důmyslem konečně dovedli *vysoušeti bažiny, hraditi řeky, shromažďovati rozptýlené prameny*, aby jich k zavodňování půdy využili; a to vše způsobem tak důmyslným, že dle svědectví známého dějezpytce i lidé *moderní*, přese všecken pokrok věd přírodních, od těchto starých klášterníků *lecčemus by se přiučiti mohli.*¹⁾

Avšak nejen ta prostá, od vzdělávání rolí téměř nerozdílná umění získala vzrůst i život prací mnichů, kteří od církve ducha i vedení měli, ale také *řemesla a umění svobodná* nenalézala jistějšího útulku ani lepší půdy, jako v kostelích, na biskupských dvorech a v klášteřích. Tam byla řemesla ze svého hrubého stavu vybavena a zjevněna, svobodná umění počala zde nejprve metati jiskry, které později v podivuhodně jasný plamen vzrostly. Když tedy *práce* pramenem bohatství, a *bohatství země známkou vzdělanosti* jest, pokud tak člověk vzhledem ke svému fysickému a zevnějšímu

¹⁾ C. Cantù, Storia degl' Italiani.

blahobytu zdokonalen bývá, není žádné pochybnosti, že má *církev dějinně nepopíratelná práva* na vděčné uznání lidské společnosti, a že *boj proti ní*, jménem a v zájmu *vzdělanosti*, jest právě tak *nesmyslný jako nespravedlivý.*“

VIII.

„Tato zjevná nesmyslnost a nespravedlivost zřejmější jest tomu, kdo si práci dává, ptáti se *děje pisu*, jehož však nepřátelé církve, plni strannické vášně a předsudků, buďto nečtou, anebo příliš rychle zase zapomínají, co byli četli; a oni vědí dobře, proč: *chtějí se odtrhnouti od církve*, o níž se tvrdí že *jest neschopnou*, vzdělanost a vznešený pokrok, pro něž horují, šířiti. — Avšak dokud dějinné památky naší vlasti plamenům nevydají, musí doznati, že *lidská společnost v Itálii nikdy k tak vysokému vzletu vzdělanosti se nepovznesla*, jako za časů, kdy *duchem křesťanským oživena a atmosférou katolickou obklopena byla*. Rádi bychom vskutku věděli, zdaž přese všecku honosivost a přepjatost naší doby *rozumní lidé osmělili by se tvrditi*, že vzhledem k *politické a průmyslové velikosti* dnes nad naše slovem i skutkem katolické a víře věrné otce *vynikáme!* Benátky, Janov, Pisa, Lucca, Florencie i jiná italská města a krajiny, když *autoritě svaté církve ochotně se podrobovaly a byly plny víry*, kteréž trvalou památku ve velikolepých basilikách a v bohatě nadaných ústavech *křesťanské lásky zanechaly*, rozvíjely *takovou mcc*, že *převyšuje dnešní moc národů v největším rozkvětu jsoucích*, když *tehdejší dobu a nedostatečné prostředky uvážíme*. — Moře ionické i černé, Afrika i Asie byly jevištěm obchodu

i válečných činů našich předků; tam činili důležité a užitečné výboje, a zatím co v cizině vlál jejich obávaný i ctěný prapor, nezůstávali doma nečinnými: pěstovali umění i obchod a množili na každý možný a počestný způsob soukromý i veřejný blahobyt. Průmyslová odvětví, jako zpracování vlny a hedvábí, zlatnictví, sklářství a výroba papíru, tvořila ve Florencii, Pise Bologni, Miláně, Benátkách, Neapoli velmi výnosnou živnost pro tisíce a tisíce dělníků, a stahovala k sobě proudy zlata a cizinců. Tak povstal potom přepych, jež ostatně Alighieri, Villani, Varehi a skoro všickni dějepisci ostře odsuzují, byl ovocem bohatství vzrostlého obchodem. — Tak vzrostl i rozvoj a lesk *krásných umění*, která z pravidla dostavují se, aby prázdň mohovitého a příjemného života oslazovala.

Jména Giotto, Arnolfo, Brunellesco až po Pietra Perugina, Rafaela, Tiziana, Vignolu, Palladia a nesčetná jiná tvoří důstojný rám k obrazu, který nám představuje podivuhodný pokrok té *vzdělanosti, která nepotřebovala se vyzouti z podrobení se církvi a státu se nevěreckou*, aby bez překážky po dráze vzdělanosti ku předu kráčela a životu líbeznost a kouzlo propůjčovala.“

IX.

„Avšak *církvi* náleží nejen nepopíratelná zásluha, že *práci zušlechtila a posvětila*, jí náleží nejen čest, že lidská společnost, kterou ona vedla a oduševňovala, *činila na dráze vzdělanosti rychlé pokroky*; jí patří ještě vznešenější zásluha a ještě stkvělejší sláva, která v tom záleží, že lidi *na rozumném střed ocestí drží a tak brání výstřednostem*

industrialismu, jimiž pramenem barbarství a utiskování stává se to, co při moudré umírněnosti jest prostředkem k docílení želaných prospěchů a poctivého blahobytu. Moderní, nevěrou nakažené školy národohospodářské pohlízejí na *práci jako na nejvyšší cíl člověka* a cení jej jako více neb méně cenný *stroj*, podle toho, zdaž více neb méně *k výrobě schopným* se ukazuje. Odtud plyne úplné nedbání *mravní ceny* člověka, odtud to hrozné zneužívání chudých a malých lidí těmi, kdož jen na to myslí, jak by jich ke svému prospěchu vykořistili. Jak trpký a hlasitý nářek musili jsme slyšeti i z těch zemí, které myslí, že dospěly vrcholu vzdělanosti, na přehnaný počet *pracovních hodin*, které ukládají se dělníku, jenž v potu tváři chléb svůj vydělávati musí! — A ubohé *dítky*, které *do továren* posílány jsou, aby tu jejich síly přesahujícím namáháním hynuly, nemusí-li křesťanského pozorovatele naplniti bolestí, a z každého šlechetného srdce vnutiti slova ohnivá a vládám i sněmovnám uložití povinnost, aby vydaly zákony, které by takovému nelidskému obchodu zabránily? — Kdyby křesťanská, v dobročinnosti neúnavná *lásky* opatrovnami a útulky dítek nepřispívala ku pomoci, jak mnoho dítek bylo by *sobě samým ponecháno* za našich časů, kdy práce nejen muže, ale i *matku od domácího krbu* odtrhuje. Ach, nejmilejší, když vidíme tyto věci, nemůžeme zadržeti pocit nevole proti těm, kdož osudy vzdělanosti, od nich, jak tvrdí, vřelé milované, svěřili tak *nehumanním rukám*! — A to není ještě to nejhorší; neboť ona *přemíra práce*, vysilujíc tělo a trávíc jeho síly, ničí také *duše*, zahlazujíc v nich ponenáhu obraz a podobenství Boží. Když jest člověk úplně ku hmotě upoután a v ní ponořen a pohroben, bývá *duševní život*

udušen v těch ubohých obětech práce, která zase pohanskou se stala. Vše, co člověka povznáší, co jej činí tím, *k čemu jej ustanovil Bůh*, totiž králem stvořeného světa, dítětem Božím, dědicem království nebeského, zatemňuje se před očima jeho a klesá v zapomenutí; naproti tomu vše, co v člověku ze smyslných a zvířecích pudů jest, beze všeho krocení zůstává. — Hledíce na tyto, ziskuchtivosti a nemilosrdnou tvrdosti tak znetvořené bytosti, tážeme se právem, zdaž tito šířitelé vzdělanosti bez církve a bez Boha, na místě vedení ku pokroku, nevrhají nás spíše o mnohá století nazpět, přenášejíce nás do oněch smutných dob, kdy otroctví tak velikou část pokolení lidského ničilo, a básník Juvenal zkormoucen zvolati musil, že pokolení lidské jest tu jen *pro ukrácení chvíle několika málo osob?*

Kdož ale nemírný ten shon, jaký za našich časů se jeví, lépe krotí, nežli katolická církev, která na jedné straně všechny ku práci vybízějíc, na druhé straně s nadpřirozenou moudrostí také nejvhodnějších prostředků používá, aby zneužívání práce zabránila? Anebo ať o tom pomlčíme, že jí slova *humanita a bratrská láska* nejsou prázdným, bezvýznamným zvukem — kdož by nevěděl, jak důležitý vliv, ke zmírnění tvrdosti práce a na přerušení trvajících námahy, mají *neděle a křesťanské svátky*, které týden jako týden náboženskou radost v lůně veliké rodiny všech věřících šíří?

Ano, krásní dnové tito přicházejí, *aby tělo odpočinkem a duši nevýslovnou útěchou občerstvovali*. Tu setřásá „malý muž“ prach pole i dílny s beder svých a oddychuje si ve svátečním oděvu volněji. Připomíná si, že nestvořil ho Bůh, aby věčně zapřažen byl ve jeho hmoty, ale aby panoval nad ní. *Pro něho jest to slunce, které mu*

své život budící paprsky vysílá; *pro něho* jsou ty hory, se kterých opojná vůně vstříc mu vane; *pro něho* ty lučiny, po nichž se svou ženou a milými dítkami se prochází; *pro něho* jsou ty dary Boží, jimiž skromný jeho stůl dnes více než jindy jest pokryt. — A vstoupí-li *do kostela*, kam jej hlas náboženství volá: nalézá tam oblažující radosti, jichž *nikde jinde* nalézt nemůže; harmonie posvátných písní blaží jeho sluch, oko se kochá pohledem na vzácné umělecké výtvořy a vážné architektonické linie domu Božího. *Především* však dojímají a tříbí srdce jeho *slova sluhy Božího*, která na paměť mu uvádějí vykoupení, jeho povinnosti, jeho nesmrtelné naděje; o takových dnech přestávají nevinné radosti rodinné býti *pouhým přáním*, a stávají se skutkem! Po boku své ženy a obklopen svými dítkami, vykonává muž v pravdě nejvznešenější a nejmilejší suverenitu; zná své poddané, kteří v srdci jeho tak velké zaujímají místo, a oni také dobře znají jej; jejich potřebám věnuje se patřičná pozornost, a *láška ku práci* šetrností bývá roznícena, aby se jim vyhověti mohlo. Tak prýští z *nedělního klidu*, jak v ohledu fysickém tak i mravním, *zotavení*, a co obyčejně zavržení hodným lenošením se nazývá, jest *posilujícím pokojem*, neboť když ho člověk užije, chápe se opět práce s větší silou a *bez onoho odporu*, který provází práci, když se za *přisouzený trest* považuje.

Co však, nejmilejší, měl bych tu říci o tom *špatném zvyku*, který všude a také u nás vždy více se šíří, tyto dny *znesvěcovati*, které sice *dny Páně*, ale právě tak i *dny člověka* nazvány býti mohou! Jak bolí nás srdce, když pozorujeme, že k politováníhodnému pohoršení krámy zůstávají otevřeny, živnostníci jdou po svých obvyklých vý-

dělcích, továrny neodpočívají, obchody se nepřerušují, aby lidé *nekonečně důležitější práci*, totiž *duši své*, pozornost věnovati mohli; aby si známost zjednali těch pravd, které „nás“ zde na světě po cestě pravé vedou a náš osud na věčnosti zabezpečují!

Nikoliv, nejmilejší, *práce, která na újmu slávy Boží a svatých povinností se vykonává*, nikdy nemůže veřejný ani soukromý blahobyť rozmnožiti. Právě opak nastane, a pravdou jest, co napsal slavný nevěrec minulého století: „Lid potřebuje času, nejen aby si chléb svůj *vydělal*, ale potřebuje rovněž tak času, aby ho *v pokoji požívatí mohl*; jinak nebude moci *trvale si ho vydělávati*.“ (Rousseau.)

X.

„Čeho jsme se dosud jen letem dotekli, jest velmi málo vzhledem k tomu, co jsme *mlčením pominouti musili*. Ale již z toho poznáváte, nejmilejší, že *boj proti církvi* od sektářů a nevěrců *jménem vzdělanosti vedený*, pokud vzdělanost jest vyplněním podmínek, kterými člověk v ohledu fyzickém i mravním se zdokonaluje, jest *bojem nespravedlivým a naprosto neodůvodněným*, ano spíše jasně vysvítá, že *není vzdělanosti*, když národové *mateřské kázni církve* se nepodrobují a strhnouti se dávají *vášnemi*, které vždycky příčinou záhuby a zkázy bývají, i toho, co *samo o sobě dobrým a blahodárným* by bylo. Abychom však *předmět*, který, jak řečeno, má význam *otázky životní*, ještě lépe osvětlili, zdá se nám příhodným pokročiti ještě trochu dále, bychom v duši vaší ještě lépe upevnili přesvědčení, že *vzdělanost nejen ničeho od církve obávati se nemůže, ale spíše od ní a její pomoci všeho nadíti se může*. — Bylo by jistě po-

šetilostí, chtějí popíratí věc očividnou, že věda dlouhým badáním, moudře vypočítanými pokusy zmocnila se mnohých sil přírodních, které člověku dříve buďto byly neznámy aneb v jeho služby nebyly podrobeny. Použivši důvtipně sil těchto k nejdůmyslnějším strojům, ulehčila výrobu, způsobila zlevnění výrobků; důsledkem toho učinila též uspokojení potřeb lehčím a život i těch, kdož málo spotřebují, pohodlnějším. *Nic krásnějšího než vynálezy tyto!* Ale nevěrci chtějí těchto pokojných a chvalitebuých vymožeností vědy nad přírodou používatí jako *zbraní proti církvi*, zrovna jako by jí *na vzdor a proti jejímu přání* byly získány. Záminku, by hanebnou tuto pomluvu uvěřitelnější učinili, z toho berou, že církve jen a jen *posvěcení duši* se věnuje a do srdce hluboké *pohrdání pozemskými věcmi vlévá*. Z toho se uzavíralo, bylo-li něco dobrého těmi pokroky dosaženo a ještě dosaženo bude, že za to vše jen *vzepření se moderního ducha času proti vlivu církve dlužno děkovati*. Opravdu, pošetilejšího a chatrnějšího obvinění těžko lze si vymysleti! — Není pochyby, že církve nepřestává a nemůže přestatí, jasným hlasem a všem výroky Ježíšovy opakovati, že duše a věčná spása jest *nejdůležitější věcí*, o které pracovati máme; že by nám zisk celého světa nic neprospěl, kdybychom na duši škodu trpěli¹⁾; že nám jediná noc uloupiti může vše, co jsme dlouhým namáháním získali.²⁾ A jest zajisté velikým, neocenitelným štěstím, že mezi lidmi *takové učení* opět zaznívá; *proto však nesmí se tvrditi, že církve jest nepřítelkyní zkoumání přírody*, zpytování sil přírodních a jejich používání

¹⁾ Mat. 16, 26.

²⁾ Luk. 20, 2.

k potřebám a službám života. Nikoliv, kdo nechce lehkovážně věc tuto přejíti, pozná, že nemůže církev býti nepřítelkyní oněch badání a vynálezů, poněvadž přirozenou povahou věci jest pužena *tytéž podporovati*. — Uvažujte a sudte sami: může-li církev něco *toužebněji si přát* než slávu Boží a lepší poznání nejvyššího Mistra, k němuž *zkoumáním jeho děl se dospívá*? Je-li vesmír *knihou*, na jejímž každém listě jméno i moudrost Boží jest psána, tuť samozřejmo, že láskou Boží více naplněn a pro Boha více nadšen býti musí ten, *kdo dále a jasněji v této knize dočte*. Postačí-li míti dvě oči, aby člověk poznal, že hvězdami poseté nebe slávu Tvůrce svého vypravuje, postačí-li míti uši, aby člověk slyšel slovo chvály, jež den dni vypravuje, i tajemství moudrosti Boží, jež noc noci oznamuje ¹⁾: *oč více bude moc i vědění Boží tomu býti do očí, kdo zrakem badatele pohlíží vzhůru k nebi aneb dolů do hlubin země, na zářící hvězdy i na atom, na byliny i kře, což mu důkazy dává, že vše od Ducha Nejvyššího u míře a počtu a u váze spořádáno jest?* ²⁾ Měli bychom věřiti, že *církev ze zásady jest proti badání a zkoumání jež tak vzácné plody přináší, anebo že jen s chladnou lhostejností k nim přihlíží a tvrdošijně knihu přírody zavřenou drží, aby nikdo čtením do ní hlouběji nevníkl?* Kdo by mohl dáti víru takovým nechutnostem?“

XI.

„Než vedle horlivosti o čest Boží plane v církvi ještě *jiná, neméně mocná láska, láska k člověku,*

¹⁾ Ž. XVIII.

²⁾ Moudr. 11. 21.

vřelá touha dopomoci mu ku všem právům, která propůjčil mu Tvůrce. Nuže, člověk obdržel *od Boha* jako úděl svůj časný *tuto zemi*, na níž žije a jejímž *pánem* byl učiněn. Slovo, které zavznělo za jitra stvoření: „Naplněte zemi a podmaňte ji!“¹⁾ nebylo nikdy odvoláno. Kdyby byl člověk zůstal *ve stavu nevinnosti a milosti*, byl by své panství bez obtíže vykonával, poddanost tvorstva byla by dobrovolná, kdežto nyní opanování namáhavým jest, a tvorové jen z donucení hryží uzdu tohoto panství. *V podstatě* však mu zůstalo a církvi, matce jeho, nemůže nic více ležeti na srdci, než aby se stalo skutkem a aby člověk jevil se tím, čím skutečně jest, *pánem tvorstva*. Tohoto pak práva tento pán všech stvořených věcí používá, když obal, jenž jeho majetek pokrývá, *roztrhává*, když tím, co leží před očima a co dosahuje rukama, se nespokojuje, nýbrž *do nitra přírody* *vniká*, tam odpočívající poklady plodných sil shromažďuje a jich ke svému i bližních svých prospěchu používá. — Jak krásným a velebným, nejmilejší, jest člověk, když pokyne *blesku* a jej beze škody ke svým nohám padnouti nechává; když *jiskru elektrickou* vyvolává a ji jako posla s rozkazy svými vysílá propastmi okeánu, přes strmé řetězy hor i rovinu nepřehlednou! — Jak vznešeným se jeví, když rozkazuje *páře*, by mu křídla propůjčila a jej rychlostí blesku přes vodu i zem nesla! Jak mocným se jeví, když svými důmyslnými přístroji sám tyto přírodní síly vzbuzuje, je poutá a je připravenou cestou k tomu vede, aby pohyb a téměř rozum poskytovaly mrtvé hmotě, která místo člověka nastupuje a zaň nejtěžší namáhání převezme! Anebo není-li v něm zrovna *jiskra jeho Tvůrce*, když *světlo* vyvolává a

¹⁾ I. Mojž. I. 28.

jemu ukládá, osvěcovati temnotu v ulicích našich měst a leskem svým zdobiti rozsáhlé paláce a sály? — Církev, láskyplná matka, která to vše vidí, daleka jest toho, aby tomu všemu překážky činila, *spíše z pohledu toho se raduje a plesá!*“

XII.

„*Proč také měla by církev býti žárlivou na podivuhodné pokroky, které za naší doby v badání a vynálezech učiněny*“ byly? Je v nich něco, co by jen z daleka *právům Boha a víry*, jejichž zástupkyní a neomylnou učitelkou ona jest, škodu přinést mohlo? Baco z Verulam, slavný pěstitel věd přírodních, napsal, že „věda, když jí člověk jen *okusí*, Bohu *odcizuje*, ale když ji *hlouběji pronikne*, naopak *k Bohu přivádí*.“ Zlatý tento výrok potvrzuje se vždy *stejně pravdivým*, neboť když církev obavu chová vzhledem ke spoustám, jež by mohly způsobiti snahy oněch domýšlivců, kteří všeho *povrchní známost* si získavše, myslí, že také všemu rozumějí, úplně bezpečí se *na ty, kteří k vážnému a hlubokému studiu přírody* ducha svého obrátili; neboť ona ví, že na konec badání svého *naleznou Boha*, jenž nám v dílech svých nepopíratelné vlastnosti své moci, své moudrosti a své dobroty poznati dává. — Když *učenec*, který po celý život svůj přírodu zkoumá, *Bohu se odcizí*, jest to známkou, že srdce takového, *nešťastníka* bylo již nakaženo jedem nevěry, který dveřmi zlých náruživostí vniknul; není bezbožcem *proto*, že vědu pěstuje, ale *přese všecku svou vědu*, která k jiným, nekonečně šlechetnějším účinkům ustanovena jest. — *Vskutku byla všem těm mužům*, kteří v přírodních vědách velké a trvalé jméno

si získali, podniknutá badání a důmyslné vynálezy *řebříkem, po němž k Bohu vystoupili*, aby jeho chválu hlásali. Koperník, veliký astronom, byl *hluboce zbožným*: Kepler, onen druhý otec astronomie, *děkoval Bohu za radosti*, kterých mu dal pocítiti v nadšení, k němuž pozorování díla rukou jeho jej strhlo. ¹⁾ Galileo Galilei, od něhož experimentální filosofie nejmocnější obdržela popud, dospěla v badání svém k výsledku, že *písmo sv. i příroda stejně od Boha pocházejí* — ono jako vnuknutí Ducha sv., tato jako nejprísnější vykonavatelka jeho zákonů. ²⁾ Linné studiem přírody tak byl nadšen, že pronesl slova, jež na žalmy upomínají: „Věčný, nesmírný, vševědoucí, všemohoucí Bůh *zjevil se v dílech stvoření* a já jsem užasnul (obstupui)! Jaká moc ve všech dílech jeho ruky, i v nejmenších a nejnepatrnějších — jaká moudrost a nevýslovná dokonalost. Užitek, který nám z nich plyne, dokazuje dobrotu toho, jenž je stvořil; jejich krása i harmonie jeví jeho moudrost; jejich zachovávání a nevyčerpatelná plodnost hlásají jeho moc.“ ³⁾ — Fontanelle, v němž jako by *encyklopedie* jeho doby byla vtělena, neváhal ve století 18. ani ve Francii, která dechem nevěry již otrávena byla, vyznati, že *význam studium fysiky* neleží tak velice v ukojení naší touhy po vědění, jako spíše v povznesení k méně nedokonalému pojmu Tvůrce všehomíra a v oživení v duši naší citu obdivu a úcty, jež mu přináleží. — Alexander Volta, nesmrtelný vynálezce sloupu po něm pojmenovaného, byl *skrz naskrz katolíkem*, a chlubil se za času víře ne-

¹⁾ Myster. cosmogr.

²⁾ Galilei, opere tom. 29.

³⁾ Syst. natur.

příznivého, že katolíkem jest, a nestyděl se za Evangelium. — Faraday, proslulý a oslavovaný chemik, nalézal ve vědě, kterou náruživě pěstoval, pomocný prostředek dospěti *k Bohu*; — *nevěrci* byli mu nesnesitelní. — Snadno bylo by uvést i jiné, jak žijící tak zemřelé přírodozpytce, kteří v náboženském smýšlení svém od uvečených se neliší; ale byla by to práce zbytečná a vedla by nás příliš daleko. ¹⁾ — Vizte, co *působí v každém upřímném duchu pravá a důkladná věda*, od níž tak mnohé, pro umění a průmysl užitečné vynálezy pocházejí; poznejte z toho také, že nikdo myslící nedá se svést k nedůvodnému obviňování a nedá se strhnouti k domnění, že *církev nedůvěřivě hledí na studium přírody* a že šťastnými vynálezy, které z tohoto studia *obecnému blahu* vyplývají, pohrdá aneb jejich nepřítelkyní jest. Toto obecné blaho, i *když samo o sobě není nejvýbornější částí vzdělanosti*, přece jest částí takovou, že mu *náležitá pozornost věnovati se musí*. — Nikoliv, nejmilejší, vy nahlížíte, že *v skutku nebylo potřebí počínati boj proti sv. církvi, aby zájmy vzdělanosti byly chráněny*. Tato vzdělanost *spíše by dobře a stále pokračovala, kdyby nenamáhali se ji z rukou dobré a pečlivé matky vyrvati a rukám kazitelů ji svěřovati, kteří s ní tak špatně zacházejí, že každé šlechetné srdce útrpností pohnuto jest.*“

XIII.

„Obhájivše církev proti nanejvýš nespravedlivému obviňování, nevyčerpali jsme tím ještě úplně předmětu svého, nýbrž zbývá nám ještě promlu-

¹⁾ Cf. Eugenio Alberi, H. prob. del. dest. um. App. al lib. I.

viti o *zásluhách*, které na každý způsob stkvělými jsou a kterých jí *ani zloba* nebude moci nikdy upříti. Nebylo v skutku na tom dosti, nejmilejší, že práce podporována, zušlechtěna a posvěcena byla, že rozšířilo se panství člověka nad silami přírodními a je ke své službě donutilo; nesmělo také puštěno býti se zřetele, že jest *velká část našich bratří*, kteří buďto již původem svým, anebo neštěstím postiženi, *nejdou s to, aby živobytí své prací si vydělali*. — Jak nesnesitelný byl by pohled, kdyby všickni tito pozadu zůstatí musili, nemajíce podílu v pokroku, jež *vzdělaností* nazýváme, pokud tato jest uskutečněním oněch podmínek, jimiž člověk *v ohledu fysickém* ve styku s lidmi se zdokonaluje. Nechť napínají *obraznost* sebe více, aby si *vybájili* svět, z něhož by *zapuzeny* byly všechny *nedostatky* života, jenž by vábil oko *jako věčný svátek radosti*: *skutečnost vezdy přináseti bude nejtrpčí zklamání*, a uprostřed slavnostních hodů a radovánek vždy jako strašidlo *stávati bude neštěstí*, by falešný lesk zaplašilo. — *Nemoci*, které ničí síly, *fysické nedostatky*, *obmezenost ducha*, *války*, *uváznutí obchodu*, *rozmanité a mnohé prameny neštěstí*, a jak veliký jest počet *obětí*, jež vyžadují! — Jak mnozí lidé vyvrženi jsou na ulici, — jaké řady *sirotků*, jak mnoho *opuštěných*, kteří hlasitě o pomoc volají! — S těmi se všemi nedělalo *pohanství mnoho okolků*: méně hřmotícím a nepokojným *svobodným* dal se *chléb a krvavé hry* (panem et circenses); *děti*, které stavu rodiny zdály se býti přespočetnými, *byly zardouseny aneb jiným způsobem usmrceny*; *starci*, *nemocní a slabí* byli na nějaký ostrov aneb vůbec na venkov vyvrženi, aby tu poznenáhlu námaze podlehli. — Bylo by dobře, kdyby *moderní velebitelé pohanské kultury* sobě

i jiným tyto věci připomněli. V tomto směru dalo *křesťanství a církev katolická*, v níž toto jediné v celé čistotě své se zachovává, *vzdělanosti* nejen popud, ale tak vysoký vzlet, že ho „ani jazyk ani péro sledovati nemůže.“ — *Přikázání lásky k bližnímu*, dané naším láskyplným Spasitelem, přijato bylo se svatým nadšením a jeho *příkladu* s nevyrovnatelnou věrností následováno. *Hned od prvopočátku* byli nejen *bohatí* vřele vybízeni, aby přebytek svůj rozdileli, *ale také ti, kdož prací rukou svých živobytí si vydělávali*, byli vyzýváni, aby s celou silou práci se věnovali, by z *výdělku nuzných* se ujímati mohli a tak toho blahoslavenství dosáhli, které zaslíbeno jest všem těm, kdož raději štědře ze svého udílejí, než by z cizího brali.¹⁾ Daleko by vedlo a zbytečnou prací by bylo, již tisíckrát napsané dějiny ještě jednou psáti, aby se ukázalo, jak velice *církev* hned od prvních století pracovala o *zmírnění losu nešťastníků*. Tyto dějiny za našich časů s jiné strany napsány byly.²⁾ — Proslulý moderní *apologeta* nerozpakoval se tvrditi, že kdo by *dějiny milosrdenství* psáti chtěl, mimovolně *dějiny církve* by psal.³⁾ Nepostačilo jí *útulky, chudobince, asyly* zřizovati, ona činila mnohem více: do duše dítek svých vtiskla božskou ctnost *oběti*; *k tomuto* nejvznešenějšímu cíli směřují její napomínání, její vznešená bohoslužba a přede všim mše sv., k níž nás *církev* volá, stůl Páně, na němž účast béřeme. — Pokud by se jednalo jen o to, aby drobty se stolu boháčova padajícími nasycen byl ranami

¹⁾ Sk. Ap. 20, 35.

²⁾ Cf. F. de Champigny, La Charité chrét. dans les prem. siècles de l' Eglise.

³⁾ F. Hettinger, Apol. des Christ. 2 Bd., 2 Abth. S. 673.

pokrytý Lazar, tu by ještě, ovšem s velkou námahou, mohlo se dospěti k takové štědrosti, buďto pomocí přirozené dobroty srdce, anebo šlechetností mravů, anebo také občanskými zákony. Ale *nikdo* by toho nedokázal, co dokázáno, jak vidíme, *vedením svaté katolické církve: přinášeti v oběť sebe sama*, svou svobodu, své pohodlí, svůj majetek, své zdraví, ano často i život svůj *potřebám a blahu všech nešťastných*. Něco takového vnuknouti může *jen křesťanství*, něco takového *jen v církvi* se uskutečňuje. — Není žádné končiny na zemi, není nejmenšího místečka, kde bychom nenalezli takových osob, které pohodlí, zábav a příjemností života se vzdaly, by radostně věnovaly se nejvyšší namáhavé službě: ve dne v noci ošetřovati *nemocné*, ujímati se *sírotků i vyvrhelů společnosti*, vyhledávati *nuzné* v jejich chatrčích, ano choditi i do temných žalářů *ke zločincům*, jež společnost ze svého středu vyhostiti musila — I za těchto našich dnů, kdy víra v srdcích tak velice vycbladla, kdy křesťanské pravdy ustavičným a prudkým odporem nepřátel v očích tak mnohých vždy více se zatemňují, kdy nezdá se nikdo nalézati důstojnějšího a důležitějšího zaměstnání, než — jak by se *obohatit* a jakkoliv nabyté poklady v sybaritské hýřivosti *promarnit*, kdy — slovem — všecko se spojuje, aby *duch obětavosti a obětavá láska* byla udusena, potřebujete, nejmilejší, jen očima svýma kolem se ohlédnouti, byste se přesvědčili, že kvetou díla křesťanské lásky, že dobročinný smysl nevyhynul, že životodárný dech Boží proniká od jednoho konce církve ke druhému, aby vzbuzoval *mocného ducha obětavosti* i neuvěřitelnou činnost ve službě *nešťastných a potlačených* všeho druhu!

XIV.

„Ano, nejmilejší, když slyšíme, pozorovavše s nevýslovným zalíbením tento stkvělý důkaz *božského původu církve i jejího dobročinného působení*, o nepřátelství, které *ve jménu vzdělanosti* proti ní se zdvihá, — jest nám doznati, že *ne můžeme ubrániti se hlubokému zármutku* a že *ne můžeme zapuditi z mysli své zlé předtuchy trestů*, jež toto bezbožné a zlomyslné zneužívání obdržených dobrodiní na nás přivolati musí. — *Boj proti církvi!* praví se, nejmilejší. — *Ale proč a k čemu tento boj?* — Aby nechali lidi beze stínu pomoci *hynouti prací*, která *za cíl nejvyšší* se rozhláší a které jako prostředku bývá používáno, aby jiní přes sehnuté hlavy svých bratří a přes jejich rozšlapaná těla *nahoru vystupovali*. — *Boj proti církvi!* — *Ale proč*, tážeme se opět, *a k čemu tento boj?* — Aby národové bezmocné *humanitě* odevzdáni byli, když byli vyrváni *z klínu náboženství*, jež k divům božské lásky k bližnímu nadšení dává a ji stále živou udržuje. — *Boj proti církvi!* *Ale proč a k čemu tento boj?* — Aby *vymazány* byly slavné dějiny *vzdělanosti křesťanské* a v život zase uvedena byla vzdělanost, která žádného lesku a žádného živoucího paprsku neměla, na nejvýš že v jejím světle tím otevřenějšími jevíly se rány, jež ona prsoum člověka zasadila!“

XV.

„Ale církev katolická ústy své nejvyšší hlavy prohlásila, že se *vzdělaností naší doby* *nemůže se*

*smířiti!*¹⁾ — *Tak* zní volání, jež z nepřátelského tábora proti nám se pozdvihuje, a *to* má býti důvodem, kterým proti nám započatý boj ospravedlniti chtějí. Ale *jaká pak jest, nejmilejší, tato moderní vzdělanost*, kterou církev odsuzuje, a o které vznešená vrchní hlava její rozhodla a *opakuje opět, že církev s ní nic společného míti nemůže?* — Jistě není to *ona vzdělanost*, kterou se člověk v *naznačeném trojím směru zdokonaluje*, nikoliv, ta to není, nýbrž *ta vzdělanost*, která chce podvrátiti *křesťanství* a s ním zároveň nás oloupiti o všecko, čím jsme, dík jeho působení, byli obohaceni. — Kdyby pamatovali ti, kdož chytrácky *Syllabus* světa jako strašáka před oči staví, že nepostačí jen *chytrým* býti, ale že musí člověk, a to ještě *více*, také býti *poctivým*, nebyli by se odhodlali *jednu, ze souvislé řeči vytrženou větu* vydávati nenávisti bližních, nýbrž byli by se snažili její pravý smysl z *celého obsahu spisu*, v němž se nalézá a jenž pro pohodlí přesně uveden jest, pochopiti. Tak jednajíce, byli by se lehce přesvědčili, že nebyla papežem odsouzena *ta pravá vzdělanost*, která jako květ a ovoce z *kořene křesťanství* vyrůstá; ale *ta nepravá*, která nemá ze vzdělanosti nic více *než jméno*, a která jest *vzdělanosti pravé* zapřísažlou a nesmířitelnou nepřítelkyní.“

XVI.

„Neméně pomlouvačnými jsou námitky, které čerpají chtějí z domnělého odporu církve proti *umění, vědám, studiu přírody a jejích sil.* —

¹⁾ „Papež může a musí s pokrokem, liberalismem a moderní civilisací se smířiti a shodnouti“ — 80, věta *Syllabem* zavržená.

Pokud by nepostačovaly důvody, jež jsme uvedli, a faktum, že nejbystřejší duchové a nejznamení-
tější pěstitelé věd náleželi také k *nejvzornějším*
křesťanům a nejvěrnějším synům církve, aby se
mysli bludu zbavily a všechna pochybnost byla od-
straněna, jako na zavolání přicházejí *nejnovější*
rozhodnutí církve, aby lháře zahanbila. Otcové
sněmu vatikánského pronesli o tom slova, která
kdyby protivníci četli a uvažovali, velmi dobře
by učinili. Prohlásivše totiž Otcové, že *mezi roz-*
umem a vírou nemůže býti odporu, ale že *spíše se*
navzájem vznešeně podporují, volají: »*Proto daleko*
jest církve, aby pěstování lidských umění a věd
rušivě na odpor se stavěla, ale spíše jim prospívá
a je podporuje. Neboť dobře zná a nepohrdá pro-
spěchy, které z nich pro život plynou, naopak
uznává, jakož ony od Boha, Pána všech věd po-
cházejí, když jsou pěstovány pravým způsobem, že
s pomocí milosti Boží k Bohu zpět přivádějí.«¹⁾

Ta obvinění tedy *nepřidají na církev*, nemají
pražádného významu a jsou spíše výrazem *nená-*
visti proti ní i přání, strhnouti ji ve prach. —
Ale když *věda jako věda* od církve není odsuzo-
vána, nýbrž podporována, tu ovšem jest asi *věda*.
která vším právem od ní jest zavrhována, *totiž*
věda, jejíž matkou jest ona filosofie, která ve své
démonické pýše tvrdí: „*lidský rozum beze všeho*
ohledu na Boha jest jediným soudcem o pravdě
i lži o dobrém i zlém; jest sobě samému zákonem
a jest s přirozenými silami postačitelným, aby ku
blahu člověka i národů základ položil.«²⁾ To jest
ta věda, která *ve hmotu* se ponořuje, by *nesmrtel-*
nost jí přiřkla; která na nebe vystupuje i do vnitra

¹⁾ Conc. Vatic. Cap. IV de fide et ratione.

²⁾ Třetí věta Syllabu.

země vniká, by marně pátrala po důvodu k potírání *biblické zprávy o stvoření*; to jest ta věda, která *člověka* staví na stejný stupeň se *zvířetem* a ve zločinném šílení otrásá základy *mravního, domácího i občanského řádu* — Nemůže tudíž žádný rozumný člověk *stěžovati si do církve*, ale musí pln díky ruce k Bohu zdvihati, že neomylný učitelský úřad na zemi ustanovil, který nám všecko požehnání v přítomnosti i v budoucnosti nejprve *přináší*, a také každé požehnání *nám zachovává*, ochraňuje je proti rukám těch bezbožníků, kteří nám je uloupiti chtějí.“

XVII.

„Ach, kéž by nikdo z vás, nejmilejší, nedal se svéstí od těch, kteří lichotivými slovy lidi lákati hledí, by ku provedení svých záhubných úmyslů přívržence si získali! — *Milujete-li*, jak na vznesené a šlechtně smýšlející duše přísluší, chvályhodný pokrok a rozvoj vzdělanosti, buďte o tom pevně přesvědčeni, že nemůžete *bezpečněji* pokračovati a lépe ku rozvoji vzdělanosti přispívati, než když myslí i srdcem ke snahám *církve katolické* se připojíte. Jednu část pravdy této již držíte, a snadno bychom osvítili mohli tímtež jasným světlem i *druhou část*, která se týká ušlechtění člověka jako bytosti *mravní a politické*, kdybychom si byli úkolem učinili místo pastýřského listu napsati dlouhé pojednání, a kdybychom nezamýšleli, zachová-li nás Bůh na živu *jindy ku předmětu tomuto se vrátiti*. — Ostatně jest věcí skutečnou, všem jasně patrnou, kam zavedl nás tento neblahý, ve jménu vzdělanosti *proti církvi podniknutý boj*: od nejposlednějšího řemeslníka až vzhůru k těm, kdož rodem a majetkem svým v čele

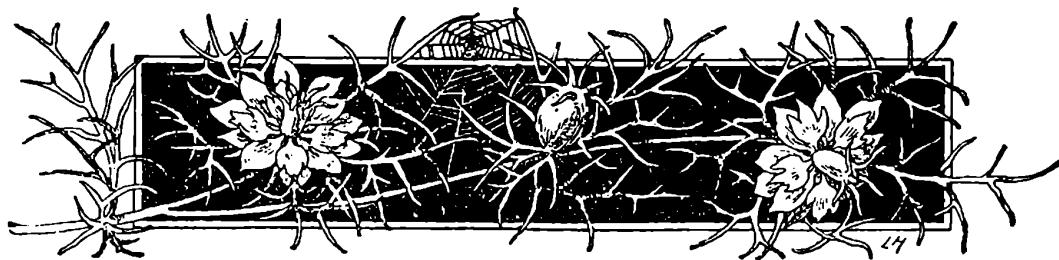
stojí, není nikoho, kdo by nemusil doznati, že od prvních počátků tohoto boje nezažil leč trpká zklamání. — A snažíme-li se okem dále proniknouti, bychom vyzkoumali, co nám tyto bezbožné snahy *ještě přinesou*, cítí každý, kdo hlavu i srdce má, jak mu hrůza i zděšení všemi údy probíhá. — *Zde velké massy*, kterým všecka naděje v lepší budoucnost, všecka podpora víry v strastech vzata jest; které za to nemohou naléztí žádné náhrady v rozkoších této země, pro jejich přání příliš chudé, na bídu a odpory přebohaté; *tam* několik málo, na něž sice štěstí se usmívá, ale kteří ani jiskřičky *lásky k bližnímu* v srdci nemají a jenom na to myslí, jak by si pokladů nashromáždili a požívali. *Na jedné straně* zoufalé výbuchy rozhořčenosti, které v divý čin přejíti hrozí, *na druhé straně* nemravná rozkoš a radost a pohanská rozmařilost, které rozhořčenost odmítnutých chudšů rozpalují a tresty Boží svolávají Hleďte, jakých výsledků jsme získali, vizte co nám slibuje *tento boj, který vypověděn byl církvi ve jménu vzdělanosti*, a který na konec hrozí uvrhnouti nás *na zpět do děsného barbarství*. Je-li nějaký prostředek k odstranění přítomného zla a k odvrácení budoucích nebezpečství, nemůže to býti nic jiného než *věrná vaše oddanost přikázáním Božím i jeho církve*, kterou dokážete neohroženým jich plněním, vzorným křesťanským životem. A který může býti příhodnější čas ku podniknutí tohoto, *vzdělanost v pravdě šířícího* díla, než tento, do něhož právě vstupujeme? Ti, kdož se honosí býti zástupci našeho století, chtějí *vzdělanost bez Boha a proti Bohu* — ale nedosáhnou jí. *Vy však*, nejmilejší, musíte slovy se toho zastávati a skutkem dokazovati, že *s Bohem* a ochotnou poslušností k jeho hlasu, který nám ve *hlasu jeho církve* zaznívá, vše

dobré, co nám předkové naši zanechali, *nám zachováno zůstane a se rozmnoží*. S Bohem a za vedení jeho svaté církve *budou národové v pravdě a stkvěle vzděláni*. — *Klesáte-li někdy na mysl při této hrozné vzpouře člověka, států, vědy proti Bohu a Pomazanému jeho, nezapomínejte, že máte ke své obraně nepřemožitelnou, všemohoucí zbraň: modlitbu. Této zbraně používejte v kostele i doma; k Bohu, nejvěrnějšímu pomocníku a záštitě každého, kdo se mu důvěřuje, nechť vystupuje vaše úpěnlivé volání o pomoc. — Proste ho za naše město, za sebe, za své rodiny, za církve. V tomto smyslu žádáme, aby skrze naše pastýřské požehnání božská milost se všemi svými nebeskými statky a útěchami hojně na vás všechny vylita byla.*“

Perugia, 6. února 1877.

Joachim, kardinál-biskup.“

Jen s několika nepatrnými změnami podali jsme tuto překlad pastýřského listu bývalého biskupa perugijského, nynějšího sv. Otce Lva XIII. Laskavý čtenář dosvědčí, že oprávněna jsou slova, jež pronesli jsme na počátku. Bohatý jest obsah tohoto pastýřského listu a vytríbená jeho forma, takže příjemně se čte. Jakož nepovažuje překladatel za ztracený čas, který překladu věnoval, tak zajisté nebude ztraceným čas který čtenář věnoval jeho četbě, ale přinese užitek nemalý. V této naději a s tímto přesvědčením podáváme také překlad druhého pastýřského listu, který pojednává o *thematě: Církev a vzdělanost mravní*.

K vysvětlení *úvodu a zakončení* pastýřského listu druhého jest potřebí, pověděti o důležitém obratu v životě Joachima Pecciho. ¹⁾ Poslední camerlengo římské církve, t. j. nejvyšší komoří panujícího papeže Pia IX., kardinál de Angelis zemřel 8. července 1877. Důstojnost camerlengova stala se velmi důležitou, neboť náležela mu nejen péče o časné záležitosti papežovy, ale také vládní správa papežského státu (*nyní* administrace statků papežské Stolice). Zvláště v době uprázdnění papežského Stolce má camerlengo se třemi v úřadě nejstaršími kardinály, z řady kardinálů biskupů, kněží a jáhnů, převzítí vládu a zaříditi vše, čeho k řádnému odbývání konklave, t. j. shromáždění kardinálů k volbě nového papeže jest potřebí.

V polovici měsíce září roznesla se v Perugii pověst, že kardinál Pecci má se státi camerlengem římské církve a že bude mu po delší čas bydleti v Římě. A vskutku listem sv. Otce vyzván kardinál Pecci, *aby přesídlil do Říma* a správu diecése aby odevzdal Msgru Laurenzimu. V tajné konsistoři 21. září 1877 jmenoval Pius IX. kardinála Pecci kardinálem komořím. Ač churav již několik měsíců, přišel kardinál Pecci do Říma a

¹⁾ Dle díla: Dr. Joh. Weinand: „Leo XIII., seine Zeit etc.“

ubytoval se v paláci Falconieri. Když přijal odznak úřadu svého, ve dvě zlatá jablka vybíhající hůl, ukázalo se brzy, že pevnější a obratnější ruce nemohl býti úřad tento svěřen. Takový byl jednomyslný úsudek všech kardinálů.

Kardinál Pecci mínil z jara navrátiti se do Perugia, když by úřad jeho trvalé přítomnosti v Římě nevyžadoval, což jen za mimořádných okolností mohlo se státi. Vzetím Říma (20. září 1870) způsobeno Apoštolské Stolicí postavení tak těžké, že naskytovala se vážná otázka, zda bude možno příští konklave v Římě odbývati.

Poradami, které o tom konal na rozkaz Pia IX. kardinál státní sekretář Simeoni s camerlengem a ustanovenými k tomu kardinály, studiem otázky této se týkajících apoštolských nariadení, neúnavnou prací a obeznamováním se s poměry, míjel rychle čas. Kardinál Pecci přicházel též pravidelně do sezení kongregací, jejichž byl členem, a tak získal si všude patřičný rozhled.

Počátkem listopadu 1877 zhoršil se *zdravotní stav Pia IX.* a oči celého světa upíraly se k Vatikánu. Co se stane, zemře-li papež? tak se každý tázal; ale Pius IX počátkem prosince opět se zotavil.

Válka rusko-turecká a pád Plevna (10. prosince 1877) odvrátily na okamžik oči diplomatův od Vatikánu a Italie

Poměry utvářely se v *Italii* stále více nepřátelsky proti papežství. Když tu náhlá a nenadálá *smrt Viktora Emmanuele*, 9. ledna 1878, na něhož nepřátelé papežství tak velice spoléhali, způsobila jinou starost, totiž o udržení novoitalské vlády v Kvirinále. U večer před sv Třemi Králi (5. ledna) podepsal král výnos o pohřbu Pia IX., ale již 9. ledna *při nastoupení Humberta*

krále musily pro rejdy republikánské padnouti revoluční záměry proti papežství a církvi. Musili se spokojiti s takovým „držením se garančních zákonů“, které dle výpovědi Crispiho „mělo dokázati Evropě, jak veliká svoboda církvi v Itálii propůjčena jest.“

Kardinál Pecci nezapomněl v proudu událostí na své stádce v Perugii. Jakož po 32 léta činil, připravoval i nyní *postní pastýřský svůj list*, který také 10. února 1878 ze Říma poslal. Druhý tento list *o církvi a vzdělanosti* „líčí s hlubokou učností Augustinovou a dojemnou výmluvností Zlatoustce nejprve hlavní rozdíly mezi starou dobou pohanskou a novou křesťanskou.“ (Dr. J. Galland.) Kdežto *první* jednal o poměru církve ku vzdělanosti *hmotné*, jedná tento druhý o poměru církve ku vzdělanosti *mravní*.

Ještě nebyl tento pastýřský list dokončen (viz X. odstavec) když dne 7. února 1878 *povolán byl papež Pius IX.*, ve stáří 86 let, po dlouhém, namáhavém díle *k věčnému odpočinku*.

Kardinál Pecci slavil s ním ještě Hromnice a 75letou památku jeho prvního sv. přijímání, a již *časně z rána 7. února stál u mrtvoly sv. Otce!*

Za nejtěžších okolností přešla na něho, jako na camerlenga, správa církve. A k tomu vztahují se slova *posledního odstavce* pastýřského listu, jež kardinál Pecci dokončil 10. února.

A nyní nechť následuje doslovné znění tohoto pastýřského listu.

I.

„Spojeni s vámi po dlouhou řadu let svatou páskou pastýřského úřadu i něžně pěstovanými styky, cítíme, nejdražší, celou tíhu *odloučení*, kteréž nepřestává přece pro nás býti *velmi bo-*

lestným proto, že *nejdůležitější důvody nám je ukládají*. Snadno tedy pochopíte, s *jakým uspokojením* viděli jsme blížiti se posvátnou *dobu postní*, při jejímž počátku *dle úřadu svého mlčení přerušiti* a své slovo pastýřské k vám promluviti máme. — Ježto nám právě není dopřáno, bychom *osobně* do středu vašeho se navrátili, činíme to *písemně*, abychom k vám promluvili a abychom s vámi společnou věrou *potěšeni byli*.¹⁾ — Neboť to jest *útěchou*, kterou popřává Bůh biskupům, aby jim náhradu zároveň dal za jejich mnohé nepříjemnosti a trpkosti. — Neboť což by mohlo nám býti *příjemnějším*, než rozmlouvati se svým stádcem, jež naší radostí a naší korunou jest, — než mluvíti s ním o Bohu, o jeho Pomazaném, o svaté církvi, o našich náboženských povinnostech, o nadějích nesmrtelných, — než opakovati mu s apóstolem: „Stůjte tedy pevně v Pánu, nejmilejší.“²⁾ Jest to zároveň pro nás vhodnou příležitostí, bychom *vzdálili se* z toho mocného shluku a víru myšlenek, z toho záhubného vichru marných a nedovolených přání, jakož i neplodných a neúčinných snah, které zraňují *nynější dobu*. Ale *i tohoto*, k našemu zotavení sloužícího oddechu není nám dopřáno, ježto nutí nás zkažená a zkázu šířící doba, v nížto žijeme, abychom nespokojili se s docela pokojnou a *více jako domácí výměnou* zbožných citů; neboť když se chystáme znovu obživití a upevniti v srdcích vašich zásady víry a povinnosti, jež ona nám ukládá, nemůžeme pustiti se zřetele, že tato *víra sama* jest ohrožena, a že nepřátelé Boha i jeho svaté církve všemožnou dávají si práci, aby ji ze srdcí vašich vyrvali.

¹⁾ Řím 1, 12.

²⁾ Filip. 4, 1.

Z toho vzrůstá pro nás povinnost, udržovati vaši pozornost, aby nás nestihla výtka, která v písmě svatém se činí oněm pastýřům, kteří nestřeží dobře stáda, když blíží se vlci, aby je zničili.“¹⁾

II.

„*Tato úvaha*, nejdražší, přiměla nás *v minulém roce* k tomu, bychom promluvili k vám *o vzdělanosti*, neboť ona bývá nejstkvělejší zbraní v rukou *neprátel* sv. církve naší v boji proti ní, — bychom objasnili vám, že k jejímu povznesení v pravdě potřebí nebylo, pozdvihnouti křížové tažení proti nám, kteří přece jen *přáteli a šířiteli* vzdělanosti právě býti můžeme. Poněvadž však široký rozsah předmětu by nám byl nedovolil, bychom jej v nejhlavnějších bodech vysvětlili, nedím, *vyčerpali*, pojednali jsme proto jen o vzdělanosti, pokud se týká *fysického blahobytu* lidí, kteří ve společnosti žijí, a odložili jsme ku vhodné příležitosti uvažovati o vzdělanosti se stanoviska *druhého*. Volíme i *tentokráte* z obou zbývajících stanovisek jen *jedno*, bychom pastýřského listu svého přes příliš neprotáhli.

Z těchto dvou zbývajících stanovisek příslušelo by vlastně *první místo* tomu, které uvažuje pokračující zdokonalování člověka, pokud jest bytostí *rozumnou*. Nedržíce se však tohoto pořádku, obmezíme se na pozorování vzdělanosti, pokud jest zdokonalením těch vztahů, které mají lidé mezi sebou jako bytostí *mravní*. — Důvod našeho jednání spočívá v tom, že nepřináležejí psáti učené knihy a pojednání biskupovi, když mluví ke svému stádu, nýbrž *bludu* vstříc se postaviti všude, kde

¹⁾ Isaiáš 56. 10,

se nás nejvíce dotýká a nejdůležitější zmatky způsobiti hrozí. Mluvili jsme k vám nejprve o vzdělanosti, pokud hmotný blahobyt jest jejím předmětem; neboť, bohužel, jest příliš všeobecným stanovisko toto, a našemu *hmotařskému století* nejvíce na srdci leží. *Nyní však* chceme rozhovříti se o vzdělanosti, pokud její účelem jest, poměry lidí *jako bytostí mravných* povznést a zdokonaliti, — ježto *bod tento* jest nejvznešenější a denně platnosti dochází.“

III.

„Kdož by chtěl popírati, nejmilejší, že *podstatným ovocem* vzdělanosti pravé býti musí *zlepšení mravů, zušlechtění a vytríbení myslí, lidskost v obcování vzájemném*, jakož i *jistá umírněnost a šlechtnost* v pěstování soukromých, domácích, politických i občanských styků? Jistě nikdo, kdo by zároveň popírati nechtěl, že člověk vůbec jakého zdokonalení jest schopen, a že také cítí se mocně býti puzeným, aby ve svém zdokonalování stále ku předu se snažil, a kdo by neměl k tomu odvahy, aby upíral pokroky, které již lidstvo na této cestě učinilo. *V tom souhlasí, myslíme, všickni, neshoda* počíná teprve tehdy, když se strany druhé pokládáno bývá toto pokračující zlepšování za *nespojitelné s křesťanstvím*, anebo, což jest totéž, *s učitelským úřadem a působením církve*, takže se považuje za nutné podniknouti boj, aby ona *jako kámen úrazu a překážka žádoucího pokroku* z cesty odstraněna byla. — Tu zdá se mi, moji drazí, že na jevo přicházejí nejžalostnější následky jež *nenávisť* zplozuje, která každého, kdo se jí dá uchvátiti, tak velice zaslepuje, že nevidí světla před očima svýma a popírá fakta nejjistější. — Můj Bože! *Proto* tedy bojuje se proti naší svaté

církví v jejím učení, v její viditelné hlavě, v její hierarchii, v jejích řádech, v jejích zřízeních, že nemají více žádné síly k šíření mravního pokroku, ano že proti pokračujícímu zušlechtění mravů docela rušivě a až na smrt nepřátelsky se staví! — Opravdu? A přece hlásáním evangelia a trvalým působením katolické hierarchie položen byl ve světě základ ku vzdělanosti, která jednou pro vždy jméno křesťanské nese. A toto jméno jest se vzdělaností tak nerozlučně spojeno, že se nepodaří ani nejnovějším, násilným snahám je od ní odtrhnouti. Ano, když se nyní vůbec o vzdělanosti mluví, rozumí se tím vždy vzdělanost křesťanská.¹⁾ Když tedy nemůže se pochybovati o tom, že církev jest zakladatelkou oné vzdělanosti, která pro devatenáct v dějinách lidstva slavných stoletích postačila, — co nového náhle nastalo, že jest najednou považována za neschopnou pokračovati v díle krásném, a že jest obviňována, jakoby překážela vyplnění těch podmínek, kterými se člověk v oboru mravním zdokonaluje? — Stala se úloha církve snad těžší, anebo nastaly snad zatím překážky, kteréž ona přemoci nemůže anebo nedovede? — Jsme toho dojisty daleci, abychom chybovali příliš velkou mírností vzhledem k tomuto století, o němž nejednou nejprísnější rozsudek jsme vyřkli; nicméně však, jak nesmírná vzdálenost dělí nás od pohanské zkázy mravů, která druhdy panovala!

Novým popisováním již tisíckrát vyličeného pohanského světa nebudeme se zde zdržovati, ale spíše omezíme se na to, bychom vám zcela krátce poukázali na hlavní rozdíly mezi starou a novou dobou. Nemáme již smrtelné rány otroctví, která

¹⁾ Donoso Cortes tvrdí právem: „Dějiny vzdělanosti jsou dějinami křesťanství: Kdo tyto píše, píše i ony.“

dvě třetiny všech lidí odsuzovala k životu plnému útrap a nevýslovných strastí; církve ji zhojila svou rovněž tak velkou obezřetností jako vytrvalostí. — Nemáme již oněch krvavých her, při nichž bývalo na sta nešťastníků zabíjeno anebo dravé zvěři vydáno, aby zahalečům připravena byla zábava, aneb aby jejich krvežíznivost tím mocněji roznícena byla, — hanyplná stránka dějin lidstva, které krev křesťanského mučeníka učinila konec! — Nemáme již toho nelidského pohrdání chudými, jež náboženství svatozáří Ježíše Krista ozdobilo. — Nemáme již toho divého práva válečného, které dobře vypočítaným vražděním vyhlašovalo celé národy. A blížíme-li se výstřednostmi a nemravností zase ponenáhlu oněm zkaženým věkům, dáváme přece nepravosti aspoň jméno, které jí přísluší, a nezalidňujeme, což by ještě horší bylo, Olymp bohy, kteří by vlastním příkladem nepravost posvěcovali a pláštěm svým ji přikrývali. — Není již té lehkosti v rozvazování manželství, ani neobmezené moci mužů a zákonitého snižování žen. — Nedovedeme si ani ve snu jako možnými představiteli ohavné zjevy caesarů, kterým „jejich výnos dovolenými činil jejich chtíce.“ — To vše jasným světlem Církve bylo odsouzeno a zapuzeno. A stěžujeme-li si nyní trpce do odkřesťanění vlád, které nositelkami jsou moci občanské, nikterak nepopíráme, že za tímto úředním, zkaženým a bezbožným světem nalézá se jiný svět skutečný, v němž nikterak není nedostatku značného počtu šlechtně smýšlejících srdcí, pevných charakterů a čistých vznešených duší

Z toho vysvítá, že obtiže, jež nyní církve přemáhati má, jsou o to menšími, oč méně obtížným jest něco již stávajícího zdokonalovati a zušlechťovati, než něco docela nového utvořiti. Proč by

měla tedy nyní *ztrácti právo*, aby dílo vzdělanosti *naplňovala* svým duchem; proč má býti prohlášována za *neschopnou* k vedení duchů v jejich snaze po pokračujícím zdokonalování v rozmanitých vzájemných stycích? *Ztratily se snad církvi* ony síly a ona plnost mladistvého života, jejichž prouděním v život občanský vykonala v něm dobrodiní, o nichž vypravuje *dějepis* a na něž vlastníma očima patříme?

Nebudiž vám obtížným, když o tom několik krátkých poznámek učiníme. Nepřihlížíme-li k milosti vniterné, jsou *dva prameny*, z nichž stálý tento pokrok plyne: *učení*, ve svatých knihách obsažené, dozoru a výkladu Církve svěřené — a nevýslovně vábný, protože božský *vzor*, *Ježíš Kristus*, jak jej v *Církvi* nalézáme a jak ona jej v celé jeho kráse hlásá a zrovna před oči staví. Církev však *tohoto učení* svého a *tohoto vzoru* svého nikterak *nezapřela ani neztratila*, aby vzhledem ku vzdělanosti nemohla takových *výsledků* se dodělati, jakých *druhdy* docílila. Naopak, jak učení tak i vzor v ní *stále zůstávají*, aby tak uschopněna byla *vždy* nové služby prokazovati přátelům pravého a blahodárného pokroku.“

IV.

„A tu, nejmilejší, rozvíjí se před očima našima takové množství látky, že nemožno jest, v úzký rámeček *pastýřského listu* ji vtěsnati. Proto jen zcela krátce uvedeme body hlavní, abyste pochopiti mohli, jak *pošetilým jest tvrzení*, že *církev již není schopnou*, naše století dále ku předu dovésti a jako nositelka praporu jemu v čele kráčet. *Žádné stanovisko*, se kterého možno na člověka pohlížeti, buď jako na člověka o sobě anebo

jako na člena rozličných společenských útvarů, *nezůstalo nepovšimnuto*; *pro každé to stanovisko chová v sobě učení Církve zárodky stálého a nade vše cenného zdokonalování.*

Sv. apoštol Jan ¹⁾ podotýká, že vše, co na světě jest zlého a záhubného, není jic jiného, než oheň *tělesné žádosti, žádostivost očí a bezuzdná pýcha*. Ti, kdož bojují *proti křesťanství* a bez něho vzdělanost založiti chtějí, nemohou popírati *skutečnost* těchto záhubných náruživostí, ježto *nejvniternější zkušenost* jednoho každého jako nejlepší výklad Zjevení Božího *pro to svědčí*. Kterou pak cestu nastupuje však *církev*, držíc se mravouky Kristem hlásané, aby pravý řád v člověku zavedla? Otevřete, kde chcete, svaté knihy anebo i výborný výťah z nich, katechismus, a naleznete tam naučení, která jsou s to, aby i *v časných věcech* oblažila společnost, kdyby jen lidé dle nich v životě svém se řídili. Ony poučují je, pokud smyslné požitky dovoleny jsou, a stanoví ostře meze, za nimiž i pohled i myšlenka zakázány jsou. ²⁾ Plňme *příkázání toto* a s nevázanými mravy zmizí také *slabá a vysílená těla*, která jsou bytem zkažených duší, duší bez křídel, které vzhůru povznést se nemohou, na jejich místo nastoupí *kvetoucí pokolení*, která jsou pevnou hradbou občanstva — *duše čisté*, kterým vábení těla nepřekáží, by *snoubily se* svazkem radostným s *pravdou*, by se v ní *pohroužily* a jejím leskem oděny *hojně šířily světlo* mezi bratry svými. Člověku, jež *žízeň po penězích* souží, rovněž se praví, že *lakota* jest otroctvím a že nelze zároveň Bohu sloužiti i *mammonu*. Rozhodně bojuje se proti té nezkrocené žá-

¹⁾ I Jan 2, 16

²⁾ M. t 5, 27.

*dosti po vezdejších statcích, která rozum zaslepuje a cestu ke zločinům razí.*¹⁾ Učiňte, aby slova tato v srdcích půdu dobře připravenou našla, a společnost nebude v řadách svých čítati lidi tak ukrutné, aby samy sebe za středobod všeho ostatního vydávali, a přestane olupování, podvody, nepoctivé úpadky a žalostné katastrofy. *Pyšnému* konečně poroučí se, aby nadutosti své se odřekl a prostotu dítěte si osvojil, aby do království nebeského vejíti mohl;²⁾ praví se mu také, že jen pod *tou podmínkou v onom království bude povýšen, když zde na zemi bude se ponižovati. Slova zlatá, kterýmž* kdyby se dobře porozumělo, odstranila by ze středu našeho onoho *ducha odporu, který nechce strpěti žádného práva; ono stálé tupení a cno houževnaté držení se* vlastního, často převráceného a pošetilého mínění, čímž často trpí zklamání i hrozné katastrofy vyvolány bývají. Dovedli by *nepřátelé církve* nalézt *vhodnějších prostředků* proti zkaženým náklonostem, které jsou v nás a které pokrokům *pravé vzdělanosti* jako překážka *věčná* v cestě státi budou?“

V.

„Nejmilejší, pokračujme ještě trochu v úvaze započaté; později, a to *příliš dlouho* budeme se obírat *velečiny moderních* vzdělavatelů a jejich moudrými vynálezy. Když totiž *jednotlivec* jako člověk znovu jest uspořádán, záhubné náruživosti, tyto příčiny všech zmatků, z jeho srdce zapuzeny, tu *přechází církev, ani o vlas* od učení Kristova

¹⁾ Mat. 6, 24. sl.

²⁾ Mat. 18, 3, 4.

se neuchylujíc, k uspořádání stávajících *vzájemných poměrů* mezi lidmi. Při tom především jest si povšimnouti toho tak *pevného základu*, který ona klade aby poměry tyto k nepopíratelnému prospěchu vzdělanosti udržela a trvalými učinila.

Základem tímto jest *láska k bližnímu*, která mimo křesťanství *ani dle jména* není známa, anebo *jen v tom smyslu*, který naprosto se liší od onoho, jež *my* s těmi slovy spojujeme. Bychom přesně se vyjádřili, žádná společnost nemůže trvati, a také vskutku žádná netrvala, *bez lásky*, která všecky údy spojuje a působí, že svorně po cestách sobě vytknutých kráčejí. Nicméně však jest *láska*, která kdysi zahřívala *pohany* a podnes všecky ty zahřívá, kteří vlivu církve unikají, *docela jiná* nežli láska, kterou *křesťanství* vlévá a milost Ježíše Krista srdce naplňuje. I *nejšlechetnější* láska, kterou mimo křesťanství naléztí lze, vždy jistým *sobectvím* jest provázena a mívá na zřeteli více prospěch vlastní, než bližního. Ostatně bývá i v oboru svém velmi omezena a ustupuje, odpočítáme-li některé velmi řídké případy, před každou *větší obětí*. Přátelé bývali milováni buď pro jejich *vnitřní* vlastnosti jako: vynikající vlohy, chytrost a učinnost, anebo pro *zevnější*, jako: bohatství, milování hodnou veselost, anebo jemné chování; ale mezi rozličnými vrstvami společnosti zela *nepřekročitelná propast*, která zabraňovala každou výměnu náklonosti, a vůbec proti každému, kdo nenáležel k témuž občanstvu neb k témuž národu, chována tajná zášť a zlobná touha, co nejdříve jej ujařmiti.

Víte, moji drazí jak *mravoukou křesťanskou* celá tato theorie o vzájemných vztazích lidí mezi sebou *zrovna převrácena* byla. Láska byla v daleko žhavějším ohnisku v plamen rozdmýchána a

lidé, navzájem sobě se přibližující nečinili již těch krutých rozdílů mezi sebou; počali se vzájemně *dle Božského vzoru* svého milovati.¹⁾ Vždyť jest Bůh dle zjevení naplněn láskyplnou péčí o *všecky tvory* bez rozdílu, ano i o tvory *nerozumné*, počínajíc od nejvznešenějších až dolů k nejnižším, jež všechny On zachovává a dle nejmoudřejších zákonů řídí. *Rozumné* tvory však objímá takovou nežností, že i milovaného Syna svého dal k jejich vykoupení.²⁾ A On nemiluje jenom těch, kteří jej uznávají jemu seklanějí a jemu tribut poslušnosti přinášejí, nýbrž i *ty*, kteří tak nevěrní jsou, že proti němu se bouří a svatá jeho práva nohama šlapou.³⁾ A z této lásky, kterou Bůh v sobě ke všem tvorům chová, nehledá pro sebe žádného *prospěchu*, neboť On jest neobmezeným Pánem a Tvůrcem všech věcí.⁴⁾ Ano, s tak velikomyslnou láskou ještě nespokojen. přináší také ony neskončené oběti, které mají nás, za cenu přehořké smrti a bolestného prolití jeho nejdražší krve, očistiti ode vší nepravosti a učiniti z nás lid jemu milý a následovný dobrých skutků⁵⁾

Tot, nejmilejší, jest *základ*, jež ku vzájemným poměrům lidí klade *nevěstou Ježíše Krista hlásaná mravouka*. Ponechávám vašemu zdravému rozumu, byste posoudili, zdaž veřejná umravněnost *touto mravoukou* podivuhodným způsobem jest zvýšena. a zdaž nade vše sladké plody, které z tohoto božského kořene denně vyrůstají, také každodenně nemusí příjemnější se stávati. — Víme, jaký prospěch vplynul světu a plyne do-

¹⁾ Jan 13, 34.

²⁾ Jan 3, 16.

³⁾ Luk. 11, 27, 29.

⁴⁾ Žalm 15, 2.

⁵⁾ Tit. 2, 14.

posud z této školy nevýslovné lásky. Neboť až i *úcta* k chudým i z nízké a druhdy i v opovržení stojící třídy lidí; *lehké a upřímné upokojení myslí* po utrpení těžkého, i krvavého bezpráví; úplné *odstranění pomsty* aneb aspoň po ten stupeň, že nemůže ji člověk vykonati, by od vlastního svědomí i od svých bližních přísně odsouzen nebyl; až k odstranění dřívějších, v právu zakořeněných tvrdostí dospívající *mysl pro spravedlnost*, radostné *snášení námahy i nedostatků*, aby osud chudých, poctivých *dělníků, sirotků a lidí starých* byl oslazen; toť vše jsou věci skutečné, které téměř rukama chápati možno, které do očí bijí, a kterých pramenem, jak nepatrná úvaha dostatečně dokazuje, patrně *nic jiného není, než církví hlásaná mravouka Ježíše Krista.*

Přinesli, moji drazí, podobný prospěch světu *v oboru mravouky* ti, kteří sní o *vzdělanosti bez křesťanství*, která zavedena býti má místo té, jež námahami a potem *církve* vzrostla až k této nevystihlé výši? Posudte, nejmilejší, na jedné straně *slova a spisy*, které přece nic nestojí aneb jen velmi málo, a na druhé straně *činy*, na nichž v případě našem konečně vše záleží; a uvidíte, jak *vzdělanost jde nazpět*, místo aby pokračovala, a jak mnoho *ztrácí* z toho, co od nás křesťanů poznenáhlu získala. Anebo, nejmilejší, jest snad *znaméním zušlechtěných mravů ta nepřízeň a závist*, které denně víc a více přibývá a která v srdci chudých a těch, kteří hmotnými statky požehnáni nejsou, vůči bohatým se zakořeňuje? Jest snad důkazem *bratrských a přátelských citů* ta *tygrí zuřivost*, to *vyhrožování požáry a vražděním*, jež doléhá k našemu sluchu? *Poskytují snad příjemný a vzdělávající pohled* nyní, Bohu žel, hojně se opakující *souboje*, při nichž člověk

z důvodů marných a často i ničemných a nectných ozbrojuje ruku svou zločinnou ocelí, a nápravu skutečného neb domnělého bezpráví svěřuje nikoliv ctihodné službě *veřejné spravedlnosti*, nýbrž chladnokrevnosti, dovednosti, obratnosti údů anebo náhodě? *Nepočínáme zase barbarý se stávat* my, kteří s jakousi zuřivostí máváme zbraní pro vzdělanost?“

VI.

„Než odvráťme oči své od těchto známek opět povstávajícího barbarství, a obraťme je k radosti naší a, dejtež nebesa! i ku prospěchu našich duší na blahodárný vliv, jež vykonává *křesťanská mravouka* ku posvěcení a oblažení rozličných společenských svazků.

Prvním z těchto svazků jest *manželství*, z něhož předně povstává *rodina*, a z něhož za druhé *společnost občanská* v údech svých se neustále obnovuje. Jest nade vší pochybnost jisto, že *mimo* dosah blahodárného světla, jež *Ježíš Kristus a jeho církev* na svazek manželský vylévá, los jeho stále byl trudný a neblahý, kdežto v *církví* vždy byl radostný a šťastný. Manželství bylo v *Evan-geliu* ku své *původní důstojnosti* navráceno a jemu úkol ustanoven, aby se utvářilo dle vzoru onoho svazku, který v ráji rukou samého Boha byl utvořen; zároveň bylo povýšeno na *svátost*, majíc býti živým obrazem slavného zasnoubení Kristova s jeho církví. Tak objevilo se manželství po dlouho trvajícím ponížení s ozdobou diadému královského.*) Manželství takto přetvořené musilo vzhledem ke svému vysokému určení nutně o to

²) Mat. 19. 6, Efes. 5, 32.

se snažiti, aby obrážela se v něm vznešenost, která ozařuje mystické zasnoubení Syna Božího s jeho církví, a tak aby stalo se pro *vzdělanost* pramenem nejstkvělejších prospěchů. Ač prospěchy tyto na první pohled snadno poznati lze, nemůžeme si, nejmilejší, přece odepříti *zcela krátké* jejich vylíčení; tak vábivé i příjemné jest je pozorovati.

Ježíš Kristus totiž zasnoubil se s člověčenstvím nikoliv z nepředložené náklonnosti, ale s tím úmyslem, aby je od země pozdvihnul, do lepšího stavu uvedl a je *oblažil* onou blažeností, která plyne z *konání ctnosti*. Rovněž tak nesmí snoubenci prchavými požitky smyslnými anebo klamným leskem zlata dáti se uchvátiti, nýbrž musí při svém spojení zraku *více vzhůru povznášeti*, a v *ctnosti* pevnost i stálé štěstí svazku svého hledati.

Lidstvo, povoláno jsouc ke spojení s nebeským ženichem, má se mu zcela a bez výhrady odevzdati, a aby k němu přilnulo, *starých náklonností* a zděděných pošetilostí má se úplně odříci. Tak také *nevěsta křesťanská nesmí cizím náklonnostem v srdci svém* dopřáti místa, nýbrž musí vstoupiti ve spojení toto zcela bez výhrady, a přinésti v ně nerozdělené srdce své i lásku svou, by je vzájemnému štěstí zasvětila. Nevidíte-li, jak tam, kde vzoru tohoto se následuje, zkvétají nejkrásnější květy manželské věrnosti a manželského štěstí — a naproti tomu úplně *mimo zůstávají zlovolný svár a nevěra*, jimiž čistota rodiny pokažena a pochodeň nesmířitelné nenávisti roznícena bývá?

Církev během století vždy pokoušeli ničemní a chytrí záletníci, aby věrnost nebeskému Ženichu svému porušila, bludy se poskvrnila anebo rozkolem od něho se odtrhla. Ale když o díle svůdnickém nejhrolivěji bylo pracováno, počal s ne-

výslovnou mírností mluvit k ní Ježíš Kristus, připomínal jí svatost její přísahy i množství prokázaných jí dobrodiní a ukazoval jí zlé úmysly svůdců. A církev, dojata touto láskyplnou péčí, zapudila od sebe nestoudníky a *přidržela se pevně* ji objímajícího ramene ženicha svého, a poslouchajíc *jeho* hlasu, tak své panenské čelo vždy novým a stále stkvělejším půvabem ozdobovala. Jakým štěstím *pro vzdělanost*, kdyby řídili se horlivostí touto manželé, v nebezpečnostech vzájemně si pomáhajíce a v dobrém se utvrzující! Zajisté právem želíme toho, že *nyňi manželství* mnohonásobně znesvěcováno bývá nepravostmi, které se dále šíří a *z rodiny na společnost* se přenášejí. Avšak nebyl by toho pravý opak, netěšili bychom se z veliké *mravní obnovy*, kdyby mezi manžely ta *krásná horlivost* vzplanula, kteréž tak vznešený příklad v Kristu a v církvi před očima nám se staví?

Kristus konečně proto církvi své ruku podal, aby z jejího mateřského lůna vycházela krásná a čistá pokolení, která by krásné i vznešené rysy otce svého měla, byla jeho věrným obrazem ve slovech i skutcích, a jej skrze víru chovala v srdcích svých. Církev pak *dítky* z tohoto sňatku zrozené jako drahou jí svěřenou zástavu do náruče své vzala, a je nejen od hříchu očistila, živila a posvěcovala, ale také hned od prvních ranních červánků jejich života nepřestávala je učením svým vzdělávati, napomínáním svým je v dobrém utvrzovati, káráním svým od zlého je odvracet, aby *nikdy na vznešený duchovní původ svůj* nezapomněly, ale nebeskému Otci svému náležitou úctu vzdávaly. Ó vy všickni, kteříž o osud vzdělanosti se třesete, a před proudem, kterým vždy výše stále kalnější voda se valí, na mysl klesající,

hlavu svou skláníte; nechápete, kdyby v manželství bylo následováno *tohoto vzoru*, jak *církev* si přeje a doporučí, že by obavy vaše staly se plannými a váš nyní ovšem odůvodněný strach že by před světlem radostnějších nadějí zmizel? Dejte nám *manžely*, kteří jednak pečují, aby záměrům Kristovým vyhověli, a na druhé straně úřad svůj s mateřskou láskou *Církvě* vykonávají, a *zájmy vzdělanosti jsou zabezpečeny!* Synové, kteří z takových rodin vycházejí budou, aby zalidnili zemi, budou nositi v srdcích svých hluboko vštípené *zásady spravedlnosti*, kteréž jsou stěžejemi veřejného života; moudrým cvičením budou uvyklí příslušnou podřízenost zachovávat, vrchnost ctíti a spravedlivých zákonů poslouchati. V rukou takových rodičů budou tvořiti se silné a pevné *charaktery*, které větrem rozličného a cizího učení ani svěsti ani strhnouti se nedají.¹⁾ Do těchto, věrou a dobrým příkladem rodičů posvěcených domů přinášeti budou *šťastné děti*: *šlechtnost* v smýšlení, *poctivost* v jednání a *věrnost* danému slovu. *Mravní znovuzrození* bude bez hluku, ale s podivuhodnou silou vykonáno.

A přece, nejmilejší, byli a jsou ještě mnozí, kteří spojení manželské k žalostné úloze *pouze občanské smlouvy* snížiti chtějí, a kteří proti Syllabu zuří,²⁾ poněvadž odsuzuje mínění těch, kteří praví: za žádnou cenu nesmí býti trpěno *učení Církvě*, že Kristus manželství povýšil k důstojenství svátosti. Tací lidé, nejdražší, stávají se vinými nejen popíráním náboženské pravdy, ale i *zločinem proti vzdělanosti*. Či nevztahuje se skutečně ruka *na život vzdělanosti*, když dvéře do

¹⁾ Žid. 13, 9.

²⁾ 65. věta Syllabu.

kořán se otvírají manželským *rozvodům*, kteréž jsou nutným výsledkem znesvěcení manželství? *Neotravuje-li* se vzdělanost, když manželství, zba-vené svého nadpřirozeného lesku a náboženské veleby, jest vydáno rukám nemravných katů, kteří nestálost a svobodu lidské přirozenosti předstírajíce, mluví o *manželství* s nestoudným kynismem jako o spojení pomíjejícím, aneb všecken stud odloživše, jako o hříčce bezuzdných měnivých vášní? Nebývají li tím *něžní maličci* vydáni nebezpečí, že před časem uvadnou jako kvítka, která nejsou živena paprskem mateřského oka? Anebo nebudou-li vyrůstatí bez bezpečného vedení, bez pevného k rodině a skrze rodinu ku vlasti vízícího pouta oddanosti? Aby nám *takový druh vzdělanosti* nadělili, podnikli nepřátelé církve svůj slavný *boj!*“

VII.

„Než pokračujme, nejmilejší, neboť cesta, kterou ještě uraziti máme, není krátká. Když jste poznali, jak *manželským svazkem v církvi* o zájmy *vzdělanosti* velemoudře jest postaráno, připravte se nyní na divadlo daleko velkolepější, jehož požívati budete, když pozorovati budete prospěchy, které vyrůstají vzdělanosti z učení, dle něhož *církev pořádala vztahy lidí ve společnosti daleko širší, totiž ve společnosti občanské*. V této pozorujeme na jedné straně *poddané*, kteří zároveň jsou látkou, která pořádána býti má, — na druhé straně pak *vrchnostenskou moc*, kteráž jest principem *poddané pořádajícím* a k jejich cíli je *vedoucím*. Vzhledem k oběma *stanoví Církev*, svaté knihy věrně vykládajíc, *takové učení*, že plnění jeho jest nade vše mocným popudem a zároveň účinným prostředkem k šíření *pravé vzdělanosti*.

„Není mocnosti,“ tak praví, „leč od Boha.“¹⁾ Když však moc od Boha pochází, musí také v sobě obrážeti *božskou velebnost*, aby vzbuzovala úctu, a *božskou dobrotu*, aby příjemnou a lehkou byla těm, kdož jí poddáni jsou. Protož ten, kdo *otěže vlády* do rukou bere, nechť jest *osoba jednolivá nebo sbor*, nechť se to stává *mocí volby nebo právem rodu*, ať se jedná o *republiku nebo o monarchii*, nesmí u vykonávání jejím hledati *ukojení své ctižádosti anebo marné záliby*, aby nad jinými *panoval*, nýbrž musí spíše považovati ji *za prostředek*, aby svým bratřím *sloužil*, podobně jako Syn Boží, jenž nepřišel, aby si sloužiti dal, ale aby jiným sloužil.²⁾ — Krátké věty, nejmilejší, ale věty, v nichž nejvznešenější a nejblahodárnější pojem moci světské jest obsažen, jaký jen mysliti si možno!

Pohanští panovníci a králové moci své nejhanebněji zneužívali.³⁾ *Náruživosti* jejich neznaly žádných mezí; výplodů a ovoce cizího potu užívali k jejich ukojení. — *Nejpodivnější nápady* jejich libovůle stávaly se *zákony*, a běda těm, kdož se opovážili přestoupiti je. — Nespokojující se tím, činili nároky na nejpyšnější *názvy*, názvy, které s jejich činy porovnány, zněly jejich poddaným jako nejukrutnější *ironie*. — Jinak však jest to s mocí, *jak se z učení křesťanského* vyvozuje; jest *mírnou, činnou, pamětlivou*, by *dobro šířila*, a jest krocena bázní před nevyhnutelnými tresty, které na soudě Božím stihnou ty, kdož *moci své zneužívají a špatně vládnou*. Jest nemožno, moji drazí, toho neviděti; rozšiřuje se srdce naše při tomto

¹⁾ Řím. 13, 2. sl.

²⁾ Mat. 20, 28.

³⁾ Mat. 20, 25.

tak vznešeném pohledu na moc světskou. *Poslušnost*, kterou potřeba spořádaného trvání společnosti jako nevyhnutelnou povinnost ukládá, *ztrácí všecku trpkost* a stává se lehkou i sladkou.

Učení, které o moci světské podáno bylo, odpovídají *naučení, která platí poddaným*. — Když totiž *moc* základ svého bytí, svou velebnost a svou povinnost šířiti dobro, *od Boha* má, nemůže *vzpouřa proti ní považována býti za dovolenou*, poněvadž byla by *vzpouřou proti Bohu* samému. *Poslušnost poddaných* musí býti *upřímnou a loyální*, musí vycházeti ze vnitřního přesvědčení, ne však z otrocké bázně před hrozícími tresty, musí to býti *poslušnost, která zavrhování zakázaného činu* v sobě obsahuje a tak daleko jde, že ochotna jest ke *každé oběti*, kterou ten, jenž moc v rukou má, bude žádati, by úřad svůj vyplnil.

Bylo vám, nejmilejší, asi více než jednou slyšeti ostrá obvinění *proti církvi, jakoby byla nepřítelkyní svobody*, a jakoby se s příliš velikou horlivostí zastávala těch, *kterí sedí na trůnech*. Podle toho, co jsem vám posud řekl, můžete snadno rozsouditi, jsou-li *spravedlivými* obžaloby tyto. Církev ovšem neschvaluje *jednání těch, kdož vzbouření* vyvolávají a podporují a *ze zásady* jsou nepřáteli autority; ale *poslušnost, kterou ona* doporučí, bohatě jest vyvážena *přetvořením moci světské*, jež křesťanství provedlo, tak že moc tato, *zbavena byvši zneužívání*, které za dob starého pohanství s jakousi nutností na ní lpělo, více ráz *moci otcovské* na sebe vzala a ve *spravedlnosti* hráz rozkazů svých nalézá. — Když však tuto jí vytčenou hráz překročuje a *práv svědomí* se dotýká, naráží na rozhodný *odpor* u křesťana, jenž jí právem odpovídá slovy apoštolů: „Více sluší

poslouchati Boha nežli lidi.“¹⁾ Moji drazí, *církev* v lůně svém nevychovává *zbabělých* a lichou bázní *chvějících se poddaných*; nikoliv, tací *mimo její lůno* se nalézají ve společnostech, kde mimo hrubou moc není žádného práva.

Svého času již Tertullian²⁾ poznamenal, že křesťané dávky *tak věrně* platili, jako věrně zachovávali *přikázání nekrásti*. — Ale tito ctnostní lidé neznali toho tak zobecnělého umění, podrobovati se *nespravedlivým rozkazům* caesarův; před nimi, před kterými králové zbledli, neměnil barvy své obličej křesťanův, a zatím, co jiní skláněli svá kolena, dovedli tito státi přímo a umíratí za nezadatelná práva svého svědomí. Jest nadmíru bolestno, synové nejmilejší, slyšeti tak často opakování oněch *obviňování*, když přece vskutku oprávněná a mravná svoboda jest *jako květina*, která sama od sebe se daří v každém státě, *kde vane duch katolické Církev*. — A v pravdě, když ruka těch, kdož panují, těžce spočívá na jejich poddaných, když práva přirozená nanejvýš jsou ohrožována a svobodný pohyb člověka obmezen, když stále více moci nabývající bezbožnost svatá pouta náboženství trhá, když svědomí náruživostmi přehlušené od pravdy a dobra se odvrací a zločiny se množí, tu vidí se moc světská ve své existenci ohroženou, a nemajíc více žádné podpory *v ctnosti svých podřízených*, hledá jí *ve zbraních, ve vojsku a v policii*. Mohl bych vás vyzývati, abyste pravdu tohoto tvrzení téměř rukama chápali, porovnávajíce nyní ve světě panující poměry s minulostí ne příliš vzdálenou, na niž by snad přece mnozí z vás upamatovati se nemohli; ale

¹⁾ Sk. Ap 5, 29

²⁾ Apolog. c 42.

místo toho raději připojím některá svědectví, která nemohou ze stranictví býti podezřívána ani od těch, kteří myslí, že mravní poměry společnosti a její občanské vztahy mohou povznéstí tím, že *učitelského úřadu církve dbáti nebudou.*

Jest tu Benjamin Franklin, který na konci svého života, ztráveného v úřadech veřejných a bohatého zkušenostmi, z Filadelfie psal takto: „Národ nemůže v pravdě býti svobodným, není-li ctnostným; a čím více národové se kazí, tím většího počtu vládců nad sebou potřebují.“¹⁾ A jiný spisovatel, jehož jméno u příznivců tak zvaného kulturního boje dobrý má zvuk, na to svého času kladl důraz, „že nechtějí náboženství zničiti; neboť národ bez náboženství propadá velmi brzy úplně vládě vojenské.“²⁾ A měl právo mluvit takto; neboť viděl, jak na výstřednosti a pošetlosti francouzské republiky brzy následovala vláda, jež s vojenskou přísností panovala nad lidmi, kteří vzbouřili se proti Bohu a kteří *vše dle svého mínění* chtěli upravovati: vědy umění, školy, ano i svědomí, kdyby opovážlivost jejich nebyla zlomila stálost křesťanského kněžstva.

Pozastavme se nyní na okamžik, nejmilejší; pohlédněme ještě jednou nazpět na cestu, kterou jsme urazili. — Vidouce rozhořčený boj, který *ve jménu vzdělanosti proti křesťanské církvi* jest veden, předsevzali jsme si pátrati, zdaž církev, utrpěvši nějakou ztrátu, stala se snad *neschopnou* přispívati ku mravnímu zdokonalení člověka a tím tedy také *k rozvoji vzdělanosti*, anebo *zdaž také nyní jest s to*, aby způsobila ony podivuhodné účinky, které *druhdy* provedla. *A pátrání toto*, ač

¹⁾ List Thalutovi.

²⁾ Ugo Foscolo, Fram. della storia del reg. ital.

jen takové bylo, jaké obmezené hranice pastýřského listu dovolují, *postačilo*, bychom se přesvědčili, že *učení církve* chová v sobě nejdrahocennější sítě *vzdělanosti*, a že následování jeho vedlo by na každý způsob *k největší mravní dokonalosti*, jaká jen zde na zemi očekávati se dá.“

VIII.

„Ale svaté učení, které církev dítkám svým podává, svou zvláštní působivost by dojista jen z polovice ukazovalo, kdyby se mělo jen v oboru *pouhých teorií* pohybovati. — Má-li tohoto působení *úplně* býti dosaženo, jest potřeba, aby učení jaksi se *ztělesňovalo* v nějakém živém *vzoru*, na nějž pohlížejíce přesvědčovali by se lidé, že toto učení není *pouhou myšlenkou* (ideí), na niž asi s takovým zalíbením hledíme jako na pěknou malbu nebo na krásnou krajinu, nýbrž že jsou to *praktické pravdy*, pravdy, které rozhodně skutkem musí býti provedeny. — To chápali i pohané, kteří správně soudili, že i *nejvznešenější zásady a nejumoudřejší učení* zůstávají pouhou mrtvou písmenou a nemohou svět přetvořiti a lepším učiniti, neobdrží-li *v živém nějakém vzoru* jaksi *formu a osobní postavu*. — Plato, jenž dílem přirozenou bystrostí svého rozumu, dílem horlivým badáním ve starých podáních tak vznešené a důležité pravdy objevil, jsa pevně přesvědčen o tom, že pouze napsané nebo pronesené slovo nemůže přinést *cenného a trvalého užitku*, přeje si *s vroucí touhou, aby nejvyšší Pravda sama vzala na sebe tělo a oku všech viditelně se objevila.*¹⁾ —

¹⁾ De republ. IX.

Cicero, jenž nebyl jen velikým řečníkem, ale také velikým filosofem a důstojným zástupcem této vědy mezi pohany, týmiž důvody byl pohnut k vyslovení téhož přání ¹⁾ — A Seneka, který, nechť byl soukromý jeho život jakýkoli, často psal téměř dle křesťanského názoru a patrně dechem křesťanství nedotknut nezůstal, napsal list Lucilioví o nutnosti, aby měl člověk po ruce *veliký a vznešený vzor*, jenž by všem mohl *za příklad* sloužiti, by dle něho život svůj uspořádali. Poněvadž však pro nedostatek takových vzorů nic lepšího mu nenapadlo, radil vzíti za vzor méně ohyzdný příklad, jako na př. Katónův. ²⁾

Této potřebě živoucího a dokonalého vzoru, kterou nejvznešenější duchové pohanského starověku uznávali, jest *u věřícího* úplně vyhověno. *Vzor*, po němž oni marně volali a toužili, *odhaluje nám Církev*, stavíc nám před oči *život Ježíše Krista*, vtěleného věčného Slova Otcova a spolupodstatného odlesku jeho neskonalé dobroty. — Jak krásný, moji drazí, jest vznešený tento vzor, jež nám *Církev* dala, a jehož hájila proti útokům Gnostiků, Arianů a všech jiných bludařů až po naše moderní nevěrce, kteří nejrozmanitějšími způsoby se pokoušeli, uloupiti mu korunu božského světla, která kolem jeho majestátného čela září! — Ježíš není jenom člověkem, ale *také Bohem*, a proto jest také *neobmezenou i absolutní ctností a dokonalostí*. — Jest tomu nyní téměř devatenácte století, co jednotlivci, družstva i národové se snaží, jeho obraz v sobě ukazovati, a přece *zbývá ještě tak mnoho od něho k naučení a vzhledem ku zdokonalování mravů od něho*

¹⁾ De fin. V. 12

²⁾ Ep. IX, 9.

k upotřebení, jako kdyby teprve včera byli počali jeho následovati. — Ježíš mimo to, že jako vzor božský jest nejdokonalejším, jest zároveň i *nejobsáhlejším*; neboť představuje se jako učitel *pro všechny poměry života*. — Největší díl lidstva sestává z *chudých, z dělníků*, kteří v potu tváří se lopotí o vezdejší chléb, a kterým prací jejich sotva se podaří, jeho pro sebe a svou rodinu skrovně a dostatečně vydělati. Poměrům jejich úplně shodně, *narodil se Ježíš chudý a vedl chudý život* v dílně pěstouna svého, zaměstnávaje se hrubou prací tesařskou.

Ó moji drazí spolupracovníci v úřadě duchovním, vy jste denně svědky mnohých utrpení a strádání, kterých nezná svět, anebo, lépe řečeno, *před nimiž oči své zavírá*, by si nepokazil svých marných radostí. — Vy, kteří často s *chudými* svým vlastním potřebám skoupě vyměřený chléb sdílíte a touhou planete, byste ještě více pro ně učiniti mohli, povznášejte často jak možno, *oči svých k božskému Spasiteli*, byste pohledem na něho zase síly a odvahy nabyli. — Nechte své pomlouvače jen mluvit, že oni *jiným způsobem* vzdělanost šíří; vy, vlévající do duší balsám *náboženské útěchy*, zároveň také zájmy vzdělanosti způsobem nejvýš vynikajícím podporovati budete; vy budete dusiti zuřivost, která by jinak jednoho dne, snad od nás nemnoho vzdáleného dne, mohla se proměnit v násilné a surové činy; vy budete zdvihati osoby, které by jinak chudoba v jejich vlastních očích i v očích jiných zneuctila a snížila — ale takto, cítíce se v Ježíši Kristu počtěnými, poznají královskou důstojnost, která jim byla získána, a zároveň nabudou odvahy, by si ji konáním ctností a poctivým životem zachovali.

Když však Ježíš Kristus z této stránky tak

dokonalým vzorem *chudých* se jeví, nepřestává proto býti stejně dokonalým *vzorem velikých i králů tohoto světa*. Ježíš Kristus jest *králem* a svou moc královskou projevuje neobmezeným panstvím, jež vykonává nad celou přírodou i nad dušemi rozumných tvorů. *Příroda* podrobuje se jeho pokynu, On božskou plností moci a svobody vládne nad *zákony přírodními*. Umlkají větrové, uklidňují se vlny, množí se v jeho ruku předložené chleby. Nejzatrzelejší a nejzkaženější duše jsou přemoženy jeho slovem a všemohoucím kouzlem, jež září z jeho očí a z jeho obličeje. — Ale této královské moci, jakou v plné míře vládne, používá *jenom ku blahu lidí* a vykonává ji, jen aby *jejich potřebám vyhověl*. Používá jí, aby léčil nemoci rozličné, jimiž jsou lidé trápeni, aby z železného spánku smrti opět budil je k životu, aby osvobozoval je z útisků satanových, kterým je opánoval a mučil, používá jí konečně také, aby zlomil daleko tvrdší a nebezpečnější tyranství špatných vášní, které je uchvátily, a nepravosti, kterou se poskvrnili. — Ach, moji nejmilejší, kéž by nám bylo dáno způsobiti, aby všickni, kteří žezlo i otěže moci v ruku drží, přiblížili se k Ježíšovi, by jeho obraz na se vzali a svůj život dle jeho života zařídili! Tu by ve společnosti lidské zase vykvétali nejen *velicí světci*, ale také pro vznešené činy *památky hodní králové*, jako byl Jindřich v Německu, Štěpán v Uhrách a Ludvík ve Francii.

Ježíš jest *otcem*, ale nikoliv mocí tělesného plození, nýbrž mocí toho plození, kterým k životu *ducha* zrozeni býváme, a které nekonečně vznešenějším tělesného jest. — Není-liž však toto tak vznešené otcovství s to, aby lidi pokažené přirozenosti v *duchovně znovuzrozené* přetvořilo? —

S jakou nevýslovnou péčí Ježíš o to pečoval, aby k novému člověku v duchu přivedl a zdokonalil *ony nevzdělané učeníky*, které kolem sebe shromáždil a k apoštolátu povolal! Jak se sklání k jejich nedokonalostem, s jakou opatrností podpírá jejich slabost a je sílí, když se víra jejich viklati zdá. — A když již má se dle těla od nich odloučiti, by se vrátil tam, odkudž přišel, jak něžnými slovy doporučí je svému i jejich nebeskému Otci! *Ó vy rodičové*, kdyby zapadla do srdcí vašich jenom jiskra toho ohně, kterým proniknuta byla řeč Ježíšova, kterou nám sv. evangelista Jan¹⁾ vypravuje, jak mnoho získaly by tím vaše děti, a jak mnoho *jimi získala by také občanská společnost na zdokonalení mravním!*

Ježíš, jako osoba božská, *nebyl závislým na nikom*; a přece chtěl *své matce*, která jej dle těla zrodila, i *svému pěstounu býti poddán*, aby stal se dětem učitelem *láskyplné poddanosti* těm, jimž za své bytí děkují, kteří jak jméno tak i právo otcovství od Boha dosáhli. A kdyby jinoši hodně pohlíželi na tento vzor a jeho pro sebe používali, nebyl-li by připraven účinný lék na nejkrvavější ránu, kterou trpí doba naše, totiž na *nevázanost mládeže*, která nenávidí každé uzdy i každého zákona? — A když by otcovský dům opouštěly takové, dle příkladu Ježíšova otcovské moci poslušné děti a na kázeň uvyklé, zdaž by nebyly nakloněny poslouchati spravedlivých rozkazů *těch*, kdož nad nimi stojí a ve svém úřadě zástupci Božími jsou?

Působí nám, nejmilejší, obzvláštní radost mluvíti o krásách *tohoto božského vzoru*, a velmi rádi bychom pokračovali, bychom vám poklady v něm

skryté blíže vylíčili a poukázali na nepopíratelný poměr mezi ním a pokrokem vzdělanosti, kdyby pomyslení, že jsme již mnoho napsali, nenapomínalo nás, abychom šetřili slov. Ostatně můžete, moji drazí, snadno sami dále vésti tento důkaz, když budete pozorovati Ježíše: jako přítele, jako posilu slabých, jako neohroženého obhájce pravdy, která vždy málo přátel mívá, — jako toho, jenž velkých a hrdinných obětí se nehrozí atd. A tak stojí tu Ježíš v pravdě jako pramen života, který všem k němu se přibližujícím krásné a spasitelné učení, které hlásal, v sobě samém stělesněné ukazuje. Touto úvahou veden napsal Athanasius Veliký: „Ježíš Kristus, věčně nezměnitelný, přišel k nám, aby měli lidé v nezměnitelné spravedlnosti Slova vzor života a trvalý princip spravedlnosti.“¹⁾ A sv. Augustin tutéž myšlenku, ač jinými slovy, vyjadřuje takto: „V celém životě Kristově, jež vedl uprostřed lidí, jejichž přirozenost přijal, svrchované pravidlo mravů jest vyjádřeno.“²⁾

Že otcové církevní takové výroky učinili, tomu nepotřebujeme se pranic diviti, neboť tytéž věty téměř doslovně proneseny byly také od těch, kteří uprostřed nás povstali, aby božství Ježíšovo popírali. Nechť postačí nám, ze mnohých, které bychom uvéstí mohli, opakovati slova jen jednoho nejsmělejšího z nich, který právě pro tuto svou zvláštní opovážlivost známým se stal. Donucen leskem, kterým Ježíš jest ozářen, nemůže jinak, než brzy uznávati v něm takovou naprosto jedinou osobnost, která všecky ostatní lidi daleko převyšuje a i dnes ještě osudy lidstva ovládá,³⁾ — brzy však ve chvalo-

¹⁾ Cont. Arian. III. 13.

²⁾ De vera relig. XVI.

³⁾ Rénan, Vie de J. Chr., p. 46.

řečení propukaje volati k němu: „Ty budeš z lůna božského pokoje patřiti na nezměrné následky, které činy tvými založeny jsou . . . *Tisíce let bude svět v tobě hledati vzor, na němž bude chtíti zakládati život svůj*, nedbaje našeho odporu. Ty budeš praporem, pod nímž nejrozhořčenější bitvy bojovány budou — tisíckrát více živý a milovaný po své smrti, než jsi kdy byl po čas svého putování na zemi, staneš se tak úhelným kamenem lidstva, že jedno a totéž bude, jméno tvé násilně ze světa odstraňovati a světem v jeho základech otrásati.“ ¹⁾

IX.

„Shrňme nyní *několika slovy* to, co jsme dotud v pastýřském listě tomto obšírněji vyložili. Když hlásá *Církev* učení, které prováděno a v život uvedeno, dítky její nepopíratelně *k podivuhodné mravní dokonalosti povznáší*, jim mírnost, čistotu mravů, šlechtnost smýšlení a vzájemnou lásku vlévá; když ona tedy skutečně následuje toho, po čem mudrcové pohanští marně toužili, totiž *nejvyššího a nejdokonalejšího* i všecky ctnosti a šlechtné úmysly v sobě obsahujícího *vzoru*, a když nikdy nedopustila, aby učení její nějak bylo porušeno, vlastního lesku svého rouhavými tvrzeními anebo zločinnými, nepřátelskými útoky zbaveno; když konečně *učení* od ní hlásané i *vzor*, od ní nám k následování předvedený, postačily ke způsobení úžasných a patrně nadlidských účinků: tuť jest jasno, že nemůže býti pražádného opodstatněného důvodu k pobuřování světa, aby odňal *vzdělanost* blahodárným vlivům *církve* a *vydal ji rukám*,

¹⁾ Tamtéž p. 426.

kteřé jí, bohužel, jen příliš nemilosrdné *otroctví a ukrutnou porážku* mohou připravit.“

X.

„Jaké pak, nejmilejší, jsou *plody*, které veřejná mravouka sklízí v tomto neblahém *boji*, jenž podniknut byl pod lesklou *záminkou, přivésti vzdělanost k novému a vyššímu rozkvětu*; jaké *prospěchy* z toho vyrůstají pro vzájemné vztahy lidí mezi sebou? Můžeme jen poukázati na ty daleko sáhající trosky, z kterých kouří se před očima našima; ale již pouhé poukázání také postačí, bychom je dle jejich ceny posoudili. Když *mravouku* rukám *círky* vyrvali a úskočněji jejich *náboženských základů* zbavili, zůstala jaksi viseti ve vzduchu a přestala býti *závazným pravidlem* lidského jednání, stala se spíše *hříčkou a míčem* lidských náruživostí. Vynalezli mravouku pro rozdílná *století* i pro rozdílná *podnebí*; ano vložila se do ruky *jednotlivce* moc, aby si utvořil mravouku sám dle svého vkusu. „Člověk,“ tak napsal jeden z moderních nevěrců, „posvěcuje to, čemu věří, a zdobí květy obrazotvornosti vše, co miluje.“¹⁾ To je však vskutku stanovisko, s něhož, jak někteří zastáncové těchto teorií dokazují svým příkladem, člověk snadno dá se tak daleko strhnouti, že *i nepravost obhajuje, požitek smyslův božským nazývá a žádných zákonů studu drze nedbá*, když se nějakým způsobem o to jedná, aby dosáhl nějaké *pozemské krásy*, která přec jako stín prchá a a každým způsobem jenom *ten účel má*, aby ducha našeho *k Bohu*, k nejvyššímu prameni všeho cen-

¹⁾ Rénan, Revue des deux mondes, Oct. 1862.

ného a krásného, jako po nějakém řebříku povznášela.¹⁾

Zde vidíte *ovoce*, které se sklízí jako mzda té nesmírné vzpoury, která ve světě *proti církvi* propukla. Ovoce toto však, nejmilejší, neslibuje, jak snadno nahlédnete, touženého *pokroku vzdělanosti*; nikoliv, spíše působí *onu hrůzu*, kterou nutně musí pocítiti člověk, když vidí blížiti se nejhorší způsob *barbarství*, totiž to, které z *pokážené vzdělanosti* povstává. Tyto rušivé *účinky* měly by vlastně působiti na méně dosud pozorné pozorovatele časových proudů, by se tak převráceného učení odřekli a pevnou i nerozlučitelnou páskou s *Církví* se sjednotili. Ale, bohužel, vidíme, že *pravý toho opak* se děje, a že štěstí spíše *na svůdce* se usmívá. Když pátráme, starostlivi o spásu vašich duší, jak jest naší povinností, *po příčině* tohoto zjevu, myslíme, moji drazí, že ji nalézáme *dílem v úkladech ďábelských* ke zmatení duchů, ale *dílem také v lesku*, kterým jest ozářena čestná věc i samo *jméno vzdělanosti*, kterou šířiti předstírají. — Vzdělanost jest slovo, které v každém uchu má dobrý zvuk, a ježto mnozí *u pouhého slova* státi zůstávají, nezkoumajíce dále, *o jaké vzdělanosti* jest řeč, *jakými prostředky* má se šířiti a *kam* nás dovésti má, tak se stává, že mnozí *za pravé zlato* mají to, co není ničím jiným, leč *bezceenným pozlátkem*.

Na vás jest, nejmilejší spolupracovníci v úřadě duchovním, abyste duchovním dětem svým otevírali oči, by poznaly, že *pravá a oprávněná vzdělanost nikterak není od papeže, od biskupů a ode všech, kdož stojí v poslušnosti církve, potírána a potlačována*, naopak, že v nich a v jejich snahách

¹⁾ Tamtéž Etud. d' hist. rel. p. 429.

nalézá *nejsilnější podporu a nejmocnější prostředek*, aby *ku předu* postupovala. A poněvadž protivníci naši, když se jim nedostává lepších důkazů, ke klamání se obracejí, musíte je krok za krokem sledovati a proti jejich lži a jejich ničemnému pokrytectví stavěti světlo pádných důvodů a *nezvratné* důkazy skutečných událostí. — Pán požehná vašemu namáhání, a když od ducha dítek svých zapudíte předsudky, bude vám snazší přivésti je, by otevřely srdce své a přijaly símě božského slova a rosu milosti, kteráž z něho nejsladší plody života vyvodí. — *Pokusy svědců* množí se se všech stran; jako tyto, tak *stejnou měrou* růsti musí naše namáhání, bychom krví Ježíše Krista vykoupené duše od jisté záhuby zachránili.

A zde, nejmilejší, když k tomuto bodu jsme dospěli, puká nám srdce převelikou bolestí (viz úvod), ježto musíme vám připomenouti tu *tak krutou ránu*, která nejhlubším zármutkem naplnila celý katolický svět, a právě té doby padla, kdy tím jen rozmnoženy mohou býti těžkosti, v nichžto se Církev nalézá. — Ach, *když počali jsme* tato pastýřská slova diktovati, bylo nás daleko tušiti, že nám *tak rychle* slavný papež, láskyplný Otec by mohl býti odňat! Spíše jsme doufali, že jej brzy zase v lepším stavu zdravotním spatříme a že si budeme moci vyprositi od něho pro vás *apoštolské požehnání*, od vás pak v odplatu za to *dětinné modlitby za vrchní hlavu milovanou*. — Bůh v úradách svých jinak ustanovil. Chtěl pro něho *uspíšiti* odměnu, na kterou mohl činiti nároky pro své dlouholeté, vzácné služby naší společné matce církvi prokázané, pro své nesmrtelné činy a také pro svá utrpení, která s tak velikou stálostí a důstojností i apoštol'skou pevností snášel.

Ó, důstojní spolupracovníci, *nezapomínejte* při svaté oběti doporučeti Bohu onu duši, do níž tak vzneseným způsobem obraz svůj byl vtiskl; mluvte před dítkami svými o jeho zásluhách a povězte jim, jak mnoho veliký papež Pius IX. vykonal nejen pro církev a pro duše, ale také *pro rozšíření vzdělanosti*. — Na vás jest dále, nejmilejší bratři a nejdražší diecesáni, byste prosili Boha, aby ráčil církvi *brzy zase dáti nejvyšší hlavu*, a aby ji kryl štítem své moci, *by se jí podařilo*, mystickou lodičku církve zuřivě bouřícími vlnami dovésti do touženého přístavu. — Buďte také *nás* pamětlivi na modlitbách; a my udělujeme vám s láskou vrchnopastýřské požehnání.

V Římě, před branou flaminskou, 10. února 1878.

Joachim, kardinál-biskup.“

Tak mluvil ten, jenž již za deset dní po té měl státi se nástupcem velikého Pia. Netušil, že slova tato budou slovy rozloučení s milovanými diecesány. Již dne 20. února, zvolen více jak dvoutřetinovou většinou ze šedesáti kardinálů, vstoupil na Stolicí Petrovu jako Lev XIII.

